

**HİKÂYET-İ DUHTER-İ
ŞEYH ABDULLÂH BASRAVÎ
VE KADI-YI BASRA**

Dr. Doğan KAYA

Sivas-2020

**HİKÂYET-İ DUHTER-İ
ŞEYH ABDULLÂH BASRAVÎ
VE KADI-YI BASRA**

Dr. Doğan KAYA

Sivas-2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
ALİ HAN VE PERİ HANIM	4
ESMEHAN	11
HACER HANIM	23
HÜRÜ	26
KANŞAYIM	29
HİKÂYET-İ DUHTER-İ ŞEYH ABDULLÂH	
BASRAVÎ VE KADI-YI BASRA	31
KAYNAKÇA	85

ÖN SÖZ

Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Abdullâh” hikâyesinin tam künyesi “Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Abdullâh Basravî ve Kadı-yı Basra” dır.

Burada incelemeye tabi tuttuğumuz ve metnini verdiğimiz hikâye metni, Millî Kütüphanede (06 Mil Yz A 4948-1) numara ile kayıtlı yazmanın 2-20 yapraklarında kayıtlıdır. Kimin tarafından telif edildiği ve kimin tarafından istinsah edildiği meçhulümüzdür.

Hırs, sabır, tamah, şehvet doğruluk kavramlarının ihtiva etmesi bakımından önemli olan bu hikâye konu itibariyle geniş bir coğrafyada bilinmektedir. Bunların içinde Azerbaycan ve Karakalpakistan da dahildir. Anadolu’da ve Azerbaycan’da muhtelif adlarla anlatılan hikâyenin şahıs tadrosundaki isimlerle ve mekân adlarında farklılaşmalar olmakla beraber müştereklikleri hayli fazladır. Sözkonusu hikâyeler Azerbaycan’da **Alihan ile Peri Han** ve Anadolu’da **Esmehan, Hacer Hanım, Hürü** (Çorum), **Hoca** (Şanlıurfa Kısas köyü), Karakalpakların “**Kanşayım**” adı ile anlatılmaktadır.

Biz bu kitabımızda sıraladığımız bu hikâyeleri tanıtmaya çalıştık ve özetlerini kaydettik. Ardından kitabımıza konu olan **Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Abdullâh Basravî ve Kadı-yı Basra** adlı hikâyenin metnini kaydettik.

Gayemiz büyük Türk milletinin kültür duvarına bir tuğla daha eklemektir. Katkı sağlayabildiysek ne mutlu.

Doğan KAYA

Sivas, 29 Haziran 2020

ALI HAN VE PERİ HANIM

Azerbaycan'da anlatılan aşk hikâyelerindendir. Hile, vefasızlık, saflık, merhametsizlik, insafsızlık, sabır ve güven unsurlarını ihtiva eden ve özellikleriyle diğer Türk hikâyelerinden farklı muhtevada bir hikâyedir.

Hikâyenin esas kahramanı olan Peri Hanım, mükemmel karakterli namuslu ve ismetini her şeyden, hatta hayatından ve evladından daha mukaddes bilen birisidir. Hikâyedeki Kara Vezir ve Taptık hain kişileri, Hacı Sayad, Alı Han ve Mehemmet olumlu fakat basiretsiz tipleri sembolize eder.

Destanın özeti şöyledir:

Bitlis şehrinde yaşayan Hacı Sayad çok varlıklı kişidir. Dünyada hiç bir eksiği yoktur. Ama bir oğlu yoktur ki o öldükten sonra malına mülküne sahip olsun. Hacı Sayad günlerden bir gün Allah'a el açıp "Bana bir evlat ver, ahdedirim bu yandaki Ganlıçay'a köprü yaptırırım." diye yalvarır. Allah Teâlâ onun duasını kabul eder. Hacı Sayad'ın karısı hamile kalır. Hacı Sayad, bunu öğrenir öğrenmez Ganlıçay'a bir köprü yaptırır. Dokuz ay dokuz gün dokuz saat dokuz dakikadan sonra karısı biri oğlan biri kız, ikiz doğurur.

Hacı Sayyad, o sırada camidedir. Ona müjdeyi iletirler. Hacı eve dönerken caminin avlusunda bir bebek sesi duyar, gider bakar ki; orada bir bebek terkedilmiş haldedir. Hacı onu da alıp eve gelir. Karısına "Allah'a şükürler olsun, biz bir istiyorduk yüce Allah üç verdi." der. Ancak karısı bu çocuğu istemez. "Ben sütümü haramzadeye vermem. Çocuğu Hanı Kadın'a ver o büyütsün. Ben kendi doğurduklarımı büyütürüm." der. O çocuğu Hanı Kadın'a verirler. Üç gün geçtikten sonra çocuklara isim koymak için toplanırlar. Oğlan için Sicimgulu, Örkengulu ve Çatıgulu gibi birçok isim

teklif edilir. Sonunda İpek Nene, diye birisi çocuklardan erkek olanına Mehemed ismini, kız olanına da Peri ismini koyar. Camide bulunan çocuğa da Tapdık ismi verilir. Günler gelip geçer ve çocuklar büyür, mektebe giderler ve mektebi de bitirirler.

Hacı Savad, hanımı Gülistan'la Hacc'a gitmek için hazırlık yapar. Yola çıkarken Hacı Savan Tapdık'ı yanına çağırır. "Bacını sana, seni de Allah'a emanet ediyorum. Biz dokuz ay sonra döneriz. Sen o vakte kadar bacına mukayyet ol." der.

Bacısını Tapdık'a emanet edip yola çıkarlar. Bunlar gitmekte olsunlar Tapdık ile bacısı ile altı ay kadar bacı kardeş gibi yaşarlar. Yedinci aya girerken Hanı Kadın, Tapdık'ı görüp hal-hatır sorar.

Ona, Peri Hanım'ın kendi bacısı olmadığını onu mecliste bulduklarını söyler. Bu sözü kadından duyan Tapdık, çok sevinir. Hemen pazara gidip nişan için başörtüsü alır. Peri Hanım'ın yanına gider. Peri Hanım çok okumuş kızdır. Arap, Fars dillerinden olan bütün kitapları okumuştur. Görür ki Tapdık'ın elindeki başörtüsü görünce bunun sebebini sorar. O da kardeş olmadıklarını ve kendisi ile nişan yapmak istediğini söyler.

Peri Hanım, tepki gösterir, ancak Tapdık sözünden dönmez. Israrla onu almak istediğini söyler. Peri hanım çaresiz kalınca yerden bir taş alıp Tapdık'ın başına vurur. Tapdık yere düşer, başından kanlar akmaya başlar. Yine de Peri Hanım'ın yüreği dayanmaz. Tapdık'ın yanına gider. Başındaki ipek örtüyü çıkarıp Tapdık'ın başını sarar. Otağa götürüp bir hekim çağırır, yarasına baktırır.

Aradan günler geçer ve birgün Tapdık, hacıların döndüğünü duyar. Hemen atına atlayıp hacıları karşılamaya gider. Hacı Sayyad'la karşılaşınca Hacı Sayyad onun sargılı başını görür ve sebebini sorar. Tapdık, orada Peri'ye iftira

eder. Peri Hanım'ın her gün eve birini getirdiğini, onu nasihat verirken başını yardığını söyler. Hacı Sayad'ın bunu duyar duymaz, Hacı Mehemed'i yanına çağırır, gidip bacısını öldürmesini ister.

Hacı Mehemed, bacısının yanına gider. Peri Hanım bakar ki Mehemed gelmiş onu selâmlamak ister ama Mehemed engel olur. "Önce babamızı selâmlamak gerek." der. Peri Hanım, at ister ama Mehemed benim atımla gidelim, der. Peri Hanım'ı bir mezarlığa götürür, babasının kendisini öldürmesini istediğini söyler. Peri Hanım ağlaya ağlaya sebebini sorar. Mehemed, kıza Tapdık'ın dediklerini anlatır. Kız, her şeyin doğrusunu anlatsa da Mehemed inanmaz, babasının emrini yerine getirmek ister. Kız saçından üç tel alır, sinesine basar. Olanları kardeşine anlatır. Mehemed de kardeşine acır, onu öldürmeye elinin varmayacağını anlar. Peri Hanım yere inerken Mehemed'in kılıcı onun omzunu yaralar. Mehemed onun öldüğünü sanır. Kanlı elbisesinin bir parçasını alıp babasına götürür. Babasına bacısını öldürdüğünü söyler.

Peri Hanım gecenin bir vakti uyanır. Kanlar içinde kaldığını görür. Sürüne sürüne meşeye çıkar. Orada başı kesik bir çınara çıkmak ister, ama ayağı kayıp çınarın oyuğuna düşer. Yaraları o kadar sızlar ki kendinden geçip bayılır.

Bu arada Vanlı Alı Han, gece rüyasında kanadı kırık bir terlan görür. Sabah olunca hemen veziri çağırır, ona rüyasını anlatır. Kara Vezir, ona bir şey bulacağını, ama bulacağı şeyi de ikisinin paylaşacağını söyler. Alı Han da kabul eder. Atları hazırlamasını söyler.

Atları hazırlayıp yola çıkarlar. Yolları kızın olduğu kabristana düşer. Kabristanda bir keklik görürler. Alı Han, kekliği vurmak isterken keklik uçup kızın olduğu ağacın üstüne konar. Vezir kekliğin arkasından gider. Görür ki

oradan bir ışık gelir. Vezir ışığa yaklaşıncaya görür ki bir güzel kızı yaralayıp atmışlar.

Kara Vezir, Alı Han'ın yanına gider ona gördüğü rüyasının çıktığını, güzel bir kız bulduğunu ama yaralı olduğunu söyler. Birlikte kızın yanına giderler. Görürler ki bu kız o kadar güzeldir ki eşi benzeri yoktur. Kıza seslenirler. Kız sese uyanıp onlardan bir giysi ister. Alı Han bir giysi çıkarıp kıza verir. Peri Hanım giyiniş, kendini düzelttikten sonra durumu anlatır. Kız sözlerini tamamlayınca Kara Vezir, Alı Han'a kızın hayırlı adam olmadığını söyler. Alı Han, bir vezire bir de kıza bakıp kızı götürmeye karar verir. Elini uzatıp kızı oyuktan çıkarır. Evine getirir. Bir hekim çağırıp kızın yarasına baktırır. Peri Hanım'ın yarası düzeldikçe güzelliği de ortaya çıkar, öyle ki Alı Han'ın kalbine düşer. Alı Han'ın kalbi aşktan yanmaya başlar. Kara Vezir durumu anlar. Birgün Alı Han'a eski sözü hatırlatır. "Kızı ortadan ikiye bölmek şart." der.

Akıllı deli hep toplanırlar, müşavere ederler. Sonunda; "İki yüzüğe ikisinin adının yazılmasını, eğer kız kimi isterse onu takar. Bu konuda kapanır." derler. İki yüzük temin ederler. Birine Kara Vezir'in adını diğerine de Alı Han'ın adını yazıp yüzükleri bir meyveye koyup kıza gönderirler. Peri Hanım, yüzüklerdeki isimleri okur, Alı Han'ın adının yazılı olduğu yüzüğü takar. Bunun üzerine Kara Vezir, hainlik düşünmeye başlar.

Alı Han, düğün hazırlığına başlar. Yedi gün yedi gece düğünle Peri Hanım'ı alır. Bir müddet zaman geçer. Peri Hanım'ın ikiz oğlu olur. Birinin adını Mehmed diğerinin adını da Ahmed koyarlar. Bunlar büyüüp sekiz yaşına girerler. Mektebe okumaya giderler.

Birgün Mehmed ile Ehmed okuldan geldikleri zaman annelerini ağlarken görürler. Aradan zaman geçer ve Peri'nin Mehmed ile Ahmed adında iki oğlu olur. Bunlar

büyür sekiz yaşına gelirler. Bir gün okuldan dönerlerken annelerinin ağladığını görürler. Sebebi ise; Peri'nin, memleketini ve anne babasını çok özlemesidir. Çocuklar bu durumu babalarına bildirirler. Alı Han da onun memleketine gitmesine izin verir. Yanına Kara Vezir ve iki oğlunu verip onları gönderir.

Bunlar gece yolda dinlenirlerken, Kara Vezir herkesi uyuttuktan sonra Peri Hanım'ın yanına gider. Ona, kendisinin olmasını yoksa oğlu Mehmed'i öldüreceğini söyler ancak Peri Hanım razı olmaz. Kara Vezir, Peri'yi bir türlü razı edemeyince, Mehmed'in boynunu keser. Sıra gelir Ahmed'e. Peri'ye aynı teklifi yapar. Peri teklifi yine reddeder. Ahmed'in de başını keser. Peri ağıtlar yakar ve Kara Vezir'den kurtulmak için ona bir oyun oynar. Teklifi kabul etmiş gibi görünür; ancak biraz hava almak istediğini söyler. Kara Vezir ona bir ip bağlayıp onu hava alması için dışarı bırakır, ipin bir ucu kendi elindedir. Peri dışarıda ipi gizlice çözer ve ipi bir dala bağlayıp kaçar. Kara Vezir durumu anlayınca hemen kendini yaralar ve haramiler baskın yaptı, diye bağırır. Oradakilere haramilerin her iki çocuğu öldürüp Peri'yi de kaçırdıklarını söyler. Onlar isterler ki Peri Hanım'ın peşinden gitsinler ama Kara Vezir engeller. Geri dönerler.

Peri Hanım kaçıp babasının Ganlıçay'ın üstüne yaptırdığı köprünün üstüne çıkar. Çektiklerini ağlaya ağlaya bir kâğıda yazıp kâğıdı Alıhan'a verilmek üzere bir taşın altına koyar. O esnada oradan bir kervan geçmektedir. Kervandakilerden birisi Peri'yi uzaktan görür ve durumu kervandakilere bildirir. Oradakiler gelip baktıklarında Peri yoktur ama mektup oradadır. Mektubu sahibine vermek üzere alırlar.

Peri Hanım, yolda bir Budak Çoban adında bir çobana rastlar. Budak Çoban'a başından geçenleri anlatır ve ondan yardım ister. Budak Çoban ona giyecek elbise verir ve ikisi

aralarında bacı-kardeş olacaklarına yemin ederler. Budak Çoban'dan kendisini anne-bacısının yanına götürmesini ister. Çoban, kabul edip onu eve doğru götürürken; Peri, yine Alı Han'a verilmek üzere bir mektup yazar ve çobana hissettirmeden onun sopasına bağlar. Ardından ona görünmeden yine kaybolur. Çoban görür ki sopasının ucunda bir kâğıt var. Kızın kaçtığını anlar, çok mutsuz olur. Gidip herkesin koyununu verir kızı aramaya gider.

Kara Vezir Van'a gelir, yalanlarını Alı Han'a da söyler. Alı Han'ın dünyası yıkılır. Çocuklarını defneder. Yanına Kara Vezir'i de alarak Peri'yi aramaya çıkar. İkisi de derviş kılığına girmiştir.

Peri Hanım, Pitlis şehrine gelir. Orada Tapdık'ı görür. Üzerinde çobanın giydiği elbise olduğu için Tapdık onu tanıyamaz. Tapdık'dan iş ister. O anda Hacı Sayyad onu görür. Her ne kadar kızına benzetse de onu tanıyamaz. Peri Hanım, bir iş istediğini söyler ve o da iş verir.

Ali Han ile Kara Vezir, İstanbul'a giderler. İstanbul'da Nergis Hanım, adlı birisi bunları görür. Bunların dilenci olduklarını sanıp, para gönderir. Alıhan, biz dert ehliyiz, deyip parayı reddeder. Nergis, Alı Han'a âşık olur, onları evine davet eder. Bir süre sonra her ne kadar Nergis Hanım bırakmak istemese de Alıhan ve Kara Vezir tekrar yola düşerler.

Yolda giderlerken, bakarlar ki biri bağıra bağıra bir mektup dolaştırmaktadır. Alı Han, mektubu alıp okuyunca bunun Peri'ye ait olduğunu görür ve adamdan her şeyi öğrendikten sonra yola düşerler. Yolda çobanı da görürler. Ondan da mektubu alırlar. En sonunda Pitlis'e gelirler. Tesadüfen Hacı Sayyad'ın evine misafir olurlar. Orada Peri onları görür, ancak onlar Peri'yi tanıyamazlar. Sonra bunlar bir ara sohbet ederlerken Peri Han, bir plan yapar. Planın gereği Budak Çoban'la anlaşır. Peri bir hikâyeye anlatacaktır.

Hikâye bitene kadar plan gereği çoban hiç kimseyi dışarı bırakmayacaktır. Budak Çoban bunu kabul eder. Sopasını alır ve kapıda dikilir. Peri de hikâye diye, kendi başından geçenleri anlatmaya başlar. Bu arada olayla ilgili herkes oradadır. Aralarında Tapdık ve Kara Vezir de vardır. Peri hikâyeyi anlatırken, bu ikisi durumu anlarlar ve dışarı çıkmaya niyetlenirler ama çoban onları engeller. Peri hikâyeyi bitirdikten sonra gerçek kimliğini açıklar ve başındakini çıkarır. Herkes Peri Hanım'ı tanır; böylece Peri'nin suçsuzluğu da anlaşılır.

Hacı Sayad, kardeşi anası hepsi bir yandan kızı öpüp koklamaya başlarlar. Budak Çoban, değneğinin ucuyla hepsini bir kenara iter. "Bacımı öldürürken hiç acımadınız da şimdi mi şirin oldu." der. Her şey anlaşıldıktan sonra Çoban Tapdık'ı parça parça doğrar. Kara Vezir'i de ikiye bölüp her parçasını bir kapıya asar. Onlara yardım eden yaşlı kadın da atın arkasına bağlanıp süründürülür. Bu işlerin hepsi bittikten sonra Alı Han Peri Hanım'a yaklaşmak isteyince Hacı Savad izin vermez. Budak Çoban ona artık kendisinden başka kimsenin karışmayacağını, kendisinin de onu kimseye vermeye niyetinin olmadığını söyler. Budak Çoban ile Hacı Sayad bakarlar ki Peri Han ve Alı Han birbirlerinden ayrılmak istemez. İkisi de insafa gelir. Hacı Savad bir âşık getirip yedi gün yedi gece düğün eyler.

ESMEHAN

Orta ve Güney Anadolu'da, Azerbaycan'da anlatılan halk hikâyesidir. Manzum ve mensur yapıya sahiptir. Esmehan hikâyesinin kim tarafından ne zaman tasnif edildiğini bilmiyoruz. Her ne kadar hikâye özellikleri ağırlıkta ise de ağaçta bulunan Esmehan'ın yüzünün güzelliğinin suya vurması, üç çocuğun hain kişi tarafından acımadan kesilmesi motifleri gibi zaman zaman masal unsurları da göze çarpmaktadır.

Güzide Hekimoğlu tarafından 1996'da Kadırlı'nın Bekereci köyünden olan Yusuf Sıra'dan derlenen metin 1998'de inceleme de yapılarak Doğan Kaya tarafından, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisinde yayımlanmıştır. Yusuf Sıra, Esmehan hikâyesi haricinde, Güzel Ahmet adlı başka bir hikâye ve Karacaoğlan hakkında bir efsane ile Köroğlu destanının altı kolunu da anlatmıştır.

Hikâye, manzum ve mensur bir yapıya sahiptir. Durumlar ve olaylar mensur olarak; hikâye kahramanlarının duygularının yoğun olduğu kısımlar ise, manzum olarak ifade edilmiştir.

Hikâyecinin son derece akıcıdır. Yusuf Sıra bunu çeşitli formel sözlerle, mahalli kelimelerle ve orijinal kelime gruplarıyla, tasvir ve benzetme sözleriyle, abartılı ve argo ifadelerle, atasözleri ve kafiyeli sözlerle sağlamıştır.

Olumlu tip olarak Esmehan, Ahmet Bey, Hoca, Osman, Bağdat padişahı, Esmehan'ın oğulları Ömer, Osman Ali, Keloğlan; *olumsuz tip* olarak da Molla ve Arap karşımıza çıkar. *Mekân* olarak da Şam, Hicaz, Bağdat karşımıza çıkar.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Osmanlı zamanında Şam'da bir Hoca, bu Hoca'nın da Osman adında bir oğlu, Esmehan adında bir kızı vardır. Bu Hoca, âlim ve olgun bir adamdır.

Hoca, birgün sabah namazı çıkışında caminin iç avlusunda kundağa sarılı bir bebek bulur. Namaza gelen cemaate; “Bu bebek kimin?” diye sorar. Kimse cevap vermeyince bebeği evine getirir. Adını da Molla koyar. Çocuğu öz evladı gibi kendi çocukları ile birlikte büyütür.

Birgün Hoca, rüyasında ak sakallı bir derviş görür. Derviş ona Hicaz’a gitmesini söyler. Üç gece aynı rüyayı görür. Üçüncü rüyanın sabahı hanımına rüyasını anlatır ve Hicaz’a gideceğini söyler. Hanımı da kendisini de Hacc’a götürürse izin vereceğini söyler. Hoca, oğlu Osman ve hanımını da alıp birlikte Hicaz’a gitmeye karar verir. Esmehan’i eve kilitleyip yanına da Molla’yı bırakarak yola çıkarlar.

Esmahan’ın güzelliği dillere destan olur. Esmahan’ın güzelliğini görüp de ona vurulmayan olmaz. Esmahan’ın elinden her iş gelir. Esmahan, kardeşi Mulla’ya istediklerini söyler. Mulla çarşıya gidip eksikleri alır ve pencereden kardeşi Esme’ye uzatır. Bir gün Mulla mahallede gezerken köşe başında kendi yaşlılarıyla sohbe dalar. Mulla’nın arkadaşlarının her biri ağanın, beyin kızına kızıyla düğün hazırlıkları yapar. Bunu duyan Mulla, arkadaşlarından kendine de bir kız bulmasını ister. Mulla kendine layık bir kız bulursa, babası Hicaz’dan dönünce ona konuyu açıp düğün dernek kurmak istediğini söyler. Arkadaşları bunun üzerine Mulla’ya, Esmahan’i eş olarak gösterirler. Mulla, Esmahan’ın bacısı olduğunu sanır. Arkadaşları Mulla’ya Hoca’nın öz oğlu olmadığını, onun cami avlusunda bulunduğunu anlatırlar. Bunu duyan Mulla, Esmahan’a göz koyar. Eve gelen Mulla sabah olmasını bekler. Sabah olunca eksikleri almaya gider ve getirdiklerini pencereden uzatırken Esmehan’i bileklerinden tutar. Esmahan bileklerini Mulla’nın elinden var gücüyle çekince Mulla yuvarlanır.

Şam’da, onların mahallede ağzında iki dişi kalmış, doksan dokuz buçuk yaşında bir kadın vardır. Bu kadın,

Molla'yı sanı sıkkın görünce, derdinin ne olduğunu sorar. Molla, kadına derdini anlatır. Kadın üç altın karşılığında kendisine yardım edeceğini söyler. Molla'ya hamamı kapattırmasını temizleyip kapıya; "Burası aile hamamı erkeklere yasaktır." diye levha asıp Esmehan'ı beklemesini söyler. Molla, kadının dediklerini yapar ve hamamcıya beş kuruş vererek hamamı kapatır.

Kadın, Esmehan'ın yanına giderek komşularının onu hamama davet ettiklerini söyler. Babasına söylemezlerse, gitmeyi kabul edeceğini söyler. Esmehan, anahtarı kadına vererek hamama gider. Hamama girince kapı kapanır. Hamamda, Molla'dan başka kimse yoktur. Molla ona yakın olmak ister. Esmehan, plan yapar; "Otur da seni yıkayayım, sonrada nikâh yaptırırız." der ve kaynar su ile onu yıkamaya başlar. Molla ağzını açtıkça, ağzına iki yüz elli gram köpük dolar. Bir saat Molla'yı böyle yoğurduktan sonra tokaç ile Molla'yı döver. Sonra kendisine tuzak hazırlayan kocakarıyı arar, ama bulamaz.

Molla, kendine geldikten sonra düştüğü durumdan koca karıyı suçlar ve onu dövmek için aramaya çıkar, onu bulur. Kadın başka bir çare söyler. Molla'nın ağzından Hicaz'daki Hoca'ya, kızının çığırından çıktığını her gün mahallenin erkekleriyle düşüp kalktığını ifade eden bir mektup yazdırır.

Mektup, Hoca'nın eline geçer. Hoca, mektubu okuyunca oğlu Osman'ı Esmehan'ı öldürmesi için Şam'a gönderir. Osman eve gelince kız kardeşini sınamaya kalkar ve kimliğini gizler, mahallenin delikanlıları gibi onunla konuşur, ama Esmehan her konuştuğunda onu tersler. Osman, mektupta bir bit yeniği olduğunu düşünür. Esmehan, biraz sonra delikanlının, abisi Osman olduğunu anlar. Ancak yine de emin olamaz ve cama yaklaşarak sağ omzunu açmasını ister. Osman'ın sağ omzunda, bir lira büyüklüğünde ben vardır. O beni gören Esmehan, delikanlının kardeşi olduğunu anlar. İki kardeş sarılırlar.

Esmehan anne ve babasının nerde olduğunu sorunca müjdecî olarak geldiğini ve onu anne ve babasının yanına götürceğini söyler ve hazırlanmasını ister. Esmehan kıyafetini değiştirir ve birkaç kıyafet alır yanına. Bu sırada da Osman Bey Esmehan'ın bir gömleğini gizlice alır.

Osman Bey, kız kardeşi Esmehan, gecenin bir yarısında Şam'dan ayrılırlar. Bağdat ve Şam arasında Evren Dağı vardır, oraya vasil olurlar. Bu dağ ıssız ve sadece yırtıcı hayvanların olduğu bir yerdir. Burada mola verirler.

Esmehan, derin bir uykuda iken Osman Bey atına atlayıp uzaklaşır. Esmehan, uyurken yanına koca bir evren gelir. Evren, Esmehan'ı ayaklarından yutmaya başlar. Her sömürdüğünde, kızın bacaklarını dört parmak yutar. Diz kapaklarına kadar geldiğinde ise, Esmehan, canının acısıyla uyanır. Esmehan, yardım için sağa sola bağıır. Osman Bey'in atı kızın çığlıklarını duyunca olduğu yere çivilenir. Osman Bey, kardeşini büyük bir evren yılanın yutmaya çalıştığını görür. Esmehan da kardeşi Osman Bey'in kendisini burada bırakıp gittiğini görür. Osman Bey uzaktan Esmehan'a bıçağın yerini tarif eder. Döş cebinden bıçağından çıkaran Esmehan, evrenin bir metre yerini doğrar. Evren ölür, Esmehan kurtulur.

Osman Bey, dağın öbür tarafına aşar. Ovada, bir Keloğlan'la önünde üç yüz-beş yüz koyun ve birbiriyle boğuşan iki köpek görür. Osman Bey, birbiriyle boğuşan köpekleri öldürür. Köpekler için Keloğlan'a beş lira öder. Köpeklerin kanını gömleğe sürüp gömleği heybeye atar. Yoluna devam eder.

Esmehan da açlıktan, susuzluktan kavrulur. Babasının anlattığı bir hikâyeden yola çıkarak tepeden gördüğü bir çınar ağacının yanına yuvarlanır. Babası, hikâyede çınar ve kavak ağaçlarının yakınında su olduğunu anlatır. Gerçekten de çınar ağacının dibinde ayna gibi bir pınar bulur. Suyunu içer, pınarın yanındaki otlardan karnını doyurur. Akşam

olunca, çınarın tepesine çıkar. Orada, kendine bulduğu kovuklaşmış bir dalın içine yatıp uyur. Sabah olunca aşağıya iner, suyunu içer, ot yer, kuşlarla arkadaşlık eder. Akşam olunca yine ağacın tepesine çıkar.

Osman Bey, Hicaz'a varır. Kardeşinin kanlı gömleğini babasına verir. Babası Osman Bey'e hakkını helal eder. Hoca ve ailesi şam'a döner. Hoca'nın namusunu temizlediği için Mulla'nın sevgisi beş misli daha artar. Mulla'nın lafının üstüne laf söylenmez. Hoca, yine camisine ve şeriat işlerine devam eder. Esmehan da çınarın kovuğunda yaşamaya devam eder.

Esmehan'ın yaşadığı ınar ağacı, Bağdat bölgesi içinde yer almaktadır. Bağdat, bu dönemde padişahlıkla yönetilir. Bağdat padişahu Ahmet Bey'in kendi adını verdiği yetişkin, delikanlı bir oğlu var. Padişah, oğluna evlenmesi için nice ağanın, beyin kızını teklif ettiyse de oğlu kızların hiçbirini beğenmez. Padişah ve veziri, düşünüp Bağdat şehrinde ne kadar kız varsa, hepsini saraya çağırmaya karar verirler. Haber ilan yapılır. Sabahleyin kızlar, sarayın önüne gelir. Ahmet Bey orta yerde durup kuşunu elinden bırakır. Kuş kimin kafasına konarsa, Ahmet Bey onunla evleneceğini duyurur. Ahmet Bey, kuşu iki defa uçurur. Kuş, iki defasında da gelip Ahmet Bey'in başına konar. Ahmet Bey sinirlenip kuşu üçüncü defa havaya attığında, kuş saraydan çıkıp uzaklaşmaya başlar. Padişah, Ahmet Bey'i ve kırk atlısını kuşun ardına salar. Can güvenlik at başına "Reyhan Arap" derler. atal yürekli Arap savaştan korkmaz, dövüşten sakınmaz, kılıcın keskin tarafına canını atar. Sıkıştığı zaman elli kişiyle baş eder. Arap atlı başı olarak atına binip kuşu takibe başlar.

Adamlar, yüksek bir dağın başına çıkar. Kuşun yüce bir çınarın tepesinde ttğn ve çınarın yapraklarını yolmaya başladığını görürler. Kuş, yle bir ter ki çınarın tepesinde ne kadar kuş varsa, hepsi çırpınarak kaçar. Ahmet Bey ve

adamlar çınarın yanına gelir. Kuşun bir türlü ne yaptığını anlayamazlar. Ahmet Bey çınarın dibindeki pınardan su içerken, suda dolunay gibi parlayan güzel bir kızın şavkını görüp bayılır. Arap atından inip suya bakar. Ahmet Bey'e şavkın yukarıdan aşağıya indiğini söyler. Arap, ağaca çıkar. Ağacın kovuğunda güzeller güzeli Esmehan'ı görünce aklı başından gider. Ağaca birkaç kişi daha çıkar. Kızı tutup aşağıya indirirler. Ahmet Bey'in aradığı, evlenmek istediği kız çınarın kovuğundan çıkar. Kızı, Ahmet Bey'in terkesine koyarlar. Kıza nereli olduğunu, kim olduğunu, burada ne yaptığını sorarlar. Esmehan, sesini bile çıkarmaz. Adamlar, yolda cirit oynamaya başlarlar. Arap, Esmehan'a göz koyar, "Ahmet Bey, ölse ya da öldürsem de kızı ben alsam." diye fikrini bozar. Arap, kızın gözüne girmek için öyle bir cirit oynar ki bir atışta üç adamı birden düşürür. Esmehan'ın olanlardan haberi olmaz. Ama Arap'ın başına belâ olacağını sezer. Kız adamların elinden kurtulmak için atın terkesinden bülbül gibi sesiyle iki beyit okur. Saraya gelmelerine iki yüz, üç yüz metre kala Ahmet Bey, bütün Bağdat'ın kendilerini karşılaması için Arap'ı saraya müjdecî yollar. Padişah müjdeli haberi alınca oğlunu karşılamaya gitmeyenlerin "kafası cellât, malı yağma" diye dört yana haber salar. Tüm Bağdat halkı, Ahmet Bey'i ve kızı karşılamaya gelir. Kıza bir bakan, bir daha bakamaz. Kızın güzelliği milletin gözünü kamaştırır. Saraya geldikten sonra kız ağzını dahi açmaz. Padişah kıza kırk gün, kırk gece düğün yapar.

Kız, ikişer yıl arayla altı yılda üç oğlan çocuğu doğurur. Bu altı yıl boyunca, kızın ağzını açıp da bir kelime konuştuğuna kimse şahit olmaz. Kızın "ahraz" olduğu yayılmaya başlar. Padişah kırk atlısını ve oğlunu çağırıp bu durumu sorar. Kırk atlı, kızın altı yıl önce iki beyit okuyup bülbül gibi şakıdığına şahit olduklarını söylerler. Oysa altı yıldır kızın sesini kimseler duymaz. Padişah bunun üzerine gelinini kim konuşturmayı başarır, ona bu dünyada yokluk yüzü göstermeyeceğini vaat eder. Bağdat'ın gelini,

kızı, hep gelir. Ama kızın ağzından bir kelime bile alamazlar. Padişah'a adamları, kenar mahallede yaşayan yüz on beş yaşında Ermeni bir kadından bahseder. Padişah kadını hemen saraya getirtir. Kadın, Ahmet Bey'e kaç çocuğu olduğunu sorar. Ahmet Bey Ömer, Osman ve Ali adında üç oğlu olduğunu söyler. Esmehan ikinci çocuğuna ağabeyinin adını koyduklarında bile konuşmaz. Ahmet Bey'in iki yaşındaki oğlu Ahmet yeni yeni dillenir. Ne görürse "o benim" diye tutturur. Ermeni kadın Ahmet Bey'e çarşıdan güzel ve parlak iki elma aldırır. Ahmet Bey kadının isteği üzerine elmaları büyük oğlu Ömer'le, ortanca oğlu Osman'a verir. Beşikteki Ali'ye ise, elmaları gösterip geri çeker. Ali elmayı görünce ağlamaya başlar. Ömer'le Osman elmalarını Ali'ye vermezler. Esmehan, Ali'yi ne yaptıysa da susturamaz. Ali'yi beşiğe koyup sallar, emzirir, fakat bunların hiç biri fayda vermez. Ali elma için durmadan ağlar. Esmehan daha fazla bu duruma katlanamaz. Beşikte ağlayan Ali'ye ninni söylemeye başlar. Bunu duyan Padişah kapıyı açmaya kanaat edemez. Kapıya bir tekme vurunca, kapı doksan dokuz parçaya bölünür. Padişah, gelininin ahraz olmadığını görünce sevinir. Kızdan utanmamasını, ninni söylemeye devam etmesini ister. Koca karı ve Ahmet Bey sevinçten oynamaya başlar. Esmehan, ninni söylerken Şamlı Hoca'nın kızı olduğunu, Şam'da bir ailesinin bulunduğunu beyan eder. Padişah bunu duyunca çok şaşırır. Kızın ailesini özlediğini anlayan padişah, oğlu Ahmet Bey'e kervan hazırlatıp gelinini Şam'a annesini, babasını ziyarete götürmesini emreder. Ahmet Bey, kırk atlı hazırlatır. Kervan pahada ağır, yükte hafif malları alıp yola çıkar.

Kervan, kuşluk vaktinde dağlık bir yere gelir. Ahmet Bey kaynanasına ve kayınbabasına sırma elbiselik almayı unuttuğunu söyler. Bu zamanda sırma elbiselik yalnız Bağdat'ta bulunur. Ahmet Bey, kervanı atlı başı Reyhan Arap'a emanet eder. Esmehan'ın çadırını kurup önünde ikişer saat arayla nöbet tutmalarını ve yanına kimsenin

girmemesini emreder. Ahmet Bey, kervana yetişeceğini söyleyip sırma elbiselik almak için atını Bağdat'a koşturur. Arap, nöbetçilere izin verir, nöbeti sabaha kadar devralır. Gece saat on iki olunca nöbetçiler derin uykuya dalar. Arap, Esmehan'ın çadırını kılıcının ucuyla açıp içeri girer. Esmehan'a onda gözü olduğunu, Ahmet Bey'i bırakıp kendisi ile başka diyarlara gelmesini söyler. Esmehan, Arap'a karşı çıkınca Arap, önce Ömer'in sonra da Osman'ın başını keser. Esmehan'ın kararını değiştirmedğini anlayınca Ali'nin de başını keser. Esmehan, Arap'dan kurtulmak için zaten gözünün Arap'ta olduğunu, onun cesurluğunu denemek için çocuklarını öldürmesine izin verdiğini söyler. İki rekât namaz kılmak için dışarı abdest almaya çıkar. Ondandır Arap'ın istediği her şeyi yapacağına söz verir. Arap, Esmehan'ın kaçmasından korkar. Bunun üzerine Esmehan beline bir kendir ip bağlar, ipin ucunu da Arap'a verir. Esmehan dışarı çıkınca ormana yönelir, kendini gevşetip meşeye bağlar. Arap'tan kurtulan Esmehan dağa doğru kaçmaya başlar. Arap ipi çeker, ip gelmez. Esmehan'ın ipi meşeye bağlayıp kaçtığını anlar. Sabah olunca nöbetçilere bir ara daldığını ve o arada da Esmehan'ın çocukları kesip kaçtığını söyler. Kervanı toplayıp Bağdat'a doğru yola çıkarlar. Yolu yarılacaklarında Ahmet Bey'le karşılaşırlar. Adamlar olanı biteni Arap'ın anlattığı gibi Ahmet Bey'e aktarırlar. Oradan hep beraber Bağdat'a gelirler. Bağdat'ta kırk gün, kırk gece yas ilan edilir.

Esmehan, dağda dolanıp konakladıkları yere gelir. Orada Ömer'in, Osman'ın ve Ali'nin ölüsünü bulur. Çocuklarını bir araya getirir. Üçünü de kafalarıyla birlikte bir mezara koyar. Başındaki yağlığını çıkarıp çocukların kanıyla Ahmet Bey'e ölmediğini, burada olduğunu anlatan bir yazı yazar. Üç gün, üç gece bu dağ başında Ahmet Bey'i bekler.

Esmehan, otlarla karnını doyurur. Kervanın gittiği tarafa bakarak Şam'ın hangi tarafta olabileceğini kestirir. Dağdan inerken kardeşinin köpeklerini kestiği Keloğlan'ı görür. Keloğlan ovada sürülerini otlatmaktadır. Gece rüyasında güzel bir kızla evlendiğini gören Keloğlan, sürünün içinde sarhoş gibi gezer. Keloğlan bu hayallerle sürüyü otlatırken, Esmehan'ın kendisine doğru geldiğini görür. Kızın güzelliğini görünce rüyasını hatırlar. Kızı almaya kara verir. Esmehan, Keloğlan'ın babasının sürülerini otlattığını anlar. Keloğlan'a varamayacağını anlatır. Keloğlan'a kendi sırmalı elbisesini vereceğini ve Keloğlan bu elbiseyi kime verirse o kızın onunla evlenmeyi kabul edeceğini söyler. Esmehan'ın sırmalı elbisesinden Şam'da yapılmaz. Bu elbise değerli olduğu için Keloğlan bununla istediği kızı alır. Bunun karşılığında Esmehan da Keloğlan'ın elbisesini alır. Bunlar birbirlerinin elbiselerini giyerler. Esmehan'ın elbisesi pahalı olduğu için, Keloğlan ona bir de koyun verir. Esmehan Keloğlan'a koyunu kesmesini ve karnını çıkarıp kendisine getirmesini ister. Keloğlan koyunun karnını çıkarıp temizler. Koyunun karnını kafasına geçiren Esmehan tam bir Keloğlan olur. Keloğlan'ın kafasına üşüşen sinekler şimdi Esmehan'ın kafasına üşüşmeye başlar. Esmehan Keloğlan'dan Şam'da neler olup bittiğini öğrenir. Şam'da yine Hoca babasının hükmü geçer. Mulla ise Şam'a reis kesilir. Keloğlan karşısındaki kızın Esmehan olduğunu bilmeden olanı, biteni kıza haber verir.

Esmehan, Şam'a doğru yola çıkar. Önceden güzelliği başına bela olan kızın şimdi de çirkinliği başına belâ olur. Kız pisliğinden dolayı insanların yanına yaklaşamaz. Esmehan'ı kimi taşta tutar kimi de ardına düşüp kovalar. Esmehan insanlardan kaçıp akşam namazı vakti Şam'a ulaşır. Kızı kimse yanına yaklaştırmadığı için, kız bir ahırlıkta yatar.

Sabah olunca kız, bir lokantaya gider. Lokantada aşçı yemek yemeye başlayınca Esmehan aşçıyı yemeği yanlış yaptığı için uyarır. Kız aşçının kepçesini alıp lokantanın içine kaçar. Kız aşçı ile tartışmaya başlar. İyi yemeğin nasıl yapılacağını söyleyen kız, yani Keloğlan lokantanın sahibinin dikkatini çeker. Ada; “Bu kelde bir iş var.” deyip kızı işe alır. Kız kapların hepsini kalaylatır. İstedığı erzakı aşçıya aldırır. Sabah olunca öyle bir sabah çorbası yapar ki kokusu yüz metre öteden duyulur. Yemeğin kokusunu duyan lokantaya akın eder. Çorbayı bir için bir daha içer. Lokanta sahibi, kelin dediği gibi parayı koyacak yer bulamaz. Çevredeki bütün yemekhaneler iflas eder. Kel, adama kimsesinin olmadığını, dağda büyüdüğünü anlatır. Lokantacı, kelin adını Ali koyar. Ali'nin yemeklerinin ünü her yeri sarar. Ali'yi çekemeyenler artmaya başlar. Keloğlan'ın sayesinde lokantacı, Şam'ın birinci zengini olur. Bu yüzden Ali'yi öldürmek isteyenler çoğalır.

Bağdat'ta kırk gün süren yas biter. Kırk birinci gün Bağdat padişahı, rüyasında Esmehan'ın sağ olduğunu ve köle olarak yaşadığını görür. Sabah vezirini çağırıp bütün Bağdat'ı ayaklandırır. Esmehan'ın Şam'da olduğunu söyleyip onu bulmalarını emreder. Oğlu Ahmet Bey ve onun kırk altı başı, Reyhan Arap hepsi yola çıkarlar. Arap, Esmehan'la aralarında yaşananların ortaya çıkmasından çekinir. oğlu Ahmet Bey ve adamlarına Şam'da Hoca'nın evinde üç gün misafir olmalarını söyler.

Akşam namazı Ahmet Bey ve yoldaşları Şam Hocası'nın kapısına varırlar. Hoca, Bağdat padişahından çok çekinir. Mulla da kapıda Ahmet Bey ve Arap gibi iki yiğit adamı görünce epeyce korkar. Hoca, Ahmet Bey'le Arap'ı evine buyur edip hizmetlerini görür. O gece, Esmehan da rüyasında Ahmet Bey ve Arap'ın Şam'a geldiğini görür. Sabah olunca kız, lokantacıya senede bir defa Cuma günü sabah namazı kıldığını söyler.

Ali, Ulu Cami'ye gelir. Sabah namazı yaklaşınca Ali, caminin iç avlusuna dilenci gibi oturur. Hoca daha önce Şam'da böyle bir şeye şahit olmaz. Hocanın bu iş bir hayli tuhafına gider. "Şam zengin ülke ayıplarlar." diye, dilenciye bir altın verip namazdan sonra dilencinin yanına gelmesini tembihler. Osman Bey de dilenciyi görünce şaşırır, çıkarıp bir lira da o verir. Namazdan sonra dilencinin yanına geleceğini söyler. Arkadan Ahmet Bey gelir. Ahmet Bey, Keloğlan'ın gözlerine bakınca Esmehan'ın gözleri aklına gelir. Şam'da dilenci olmadığını sanan Ahmet Bey bu duruma şaşırır. Keloğlan'a beş altın verip Bağdat padişahının oğlu olduğunu ve namazdan sonra dilencinin müşkülünü karşılayacağını söyler. Mulla, avluya girince Keloğlan'ın önünde kıpkırmızı paralarla dolu mendili görür. Paraları almaya çalışır. Dilenci kılığındaki Esmehan, Mulla'nın ellerine vurur.

Esmehan, camiden çıkıp lokantaya gider. Hoca ve oğlu gelen misafirlerini ağırlamak için lokantaya gidip yemek yaptırmaya karar verirler. Yemekleri Esmehan yapar. Babasının, Ahmet Bey'in sevdikleri yemekleri hazırlar. Yemekler hazırlandıktan sonra da Hoca'nın evine kendi götürür.

Hoca'nın evine gelince, her birinin yemeği önlerine gelir. Hoca, Ahmet Bey ve Osman Bey yemekleri görünce Esmehan'ı hatırlarlar ve yemekleri yiyemezler. Molla ve Arap hiçbir şey olmamış gibi beş ekmeği bir yaparak yemeğini yer.

Ahmet Bey, Keloğlan'a adını sorar. Esmehan, adının Ali olduğunu söyler. Ahmet Bey ondan bir hikâye anlatmasını ister. Keloğlan bilmediğini söyleyince; "Bütün Keloğlanlar bir hikâye biliyordur." diyerek ısrar eder. Keloğlan biraz nazlandıktan sonra, hikâye anlatmayı kabul eder. Hikâye anlatılırken hiç kimse dışarı çıkmamasını hiç kimsenin de içeri girmemesini şart koşar. Osman Bey, kapıyı kilitler. Esmehan, kendi başına gelenleri ormanda kaybolduğu yere

kadar anlatır ve orada bırakır. Molla bu anlatılanları duyunca huzursuz olur ve çıkmak ister. Hoca ve Ahmet Bey Esmehan'ın ölmediğini öğrenince Ahmet Bey, Keloğlan'a; "Sen Esmehan'ı tanıyorsun." diye kızar ve hikâyesine devam etmesini ister.

Keloğlan, Ahmet Bey'e Evren Dağı'ndan sonra yaşadığı olayları bir türküyle hikâye eder. Hikâyeyi duyan Arap da sancılanır. Hikâye de türkü de bitince, Keloğlan kafasındaki koyun karnını çıkarır. Esmehan'ın sırma gibi saçları omzuna dökülür. Esmehan, tüm güzelliğiyle ortaya çıkar. Her şey anlaşılır. Osman Mulla'nın boynuna, Ahmet Bey de Arap'ın boynuna biner. Kılıçlarının ters tarafıyla Mulla'yla Arap'ın kafalarını koparırlar.

Ahmet Bey Bağdat'a haberci yollar. Bağdat padişah'ı düğün dernek kurar. Yenilir, içilir, eğlenilir. Ahmet Bey de babasının yerine padişah olur. Bunlar mutlu bahtiyar yaşarlar.

HACER HANIM

Farklı adlarla Anadolu'da ve Azerbaycan'da anlatılan hikâyedir. Manzum ve mensur yapıya sahiptir. Hikâyede yer yer masal unsurlarına rastlanılır.

Hikâyedeki hadiseler Doğu Anadolu'da geçer. Ahmet, Hacer Hanım, Hacer'in Abisi, Yusuf, Hacer Hanım çocukları Hasan ve Hüseyin, Keloğlan olumlu tip Hanım Sultan, Vezir, İmam da olumsuz tipler olarak karşımıza çıkar.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Bir zamanlar Doğu Anadolu'da Ahmet adında bir aşiret reisi, onun da Hanım Sultan adında bir karısı ve bir veziri vardır. Ağa Hacc'a gitmeye karar verir. Her şeyini oğluna emanet edip gider.

Ağa'nın Hacer Hanım adında dünyalar güzeli bir de kızı vardır. Herkes onu kıskanır. Ağa'nın ikinci hanımı olan Hanım Sultan da bu üvey kızını kıskanmaktadır. Hanım Sultan, vezirle bir plan yaparak kızın suyuna yılan koyarlar. Hacer Hanım suyu içer ve karnına yılan yavruları dolar.

Aradan üç beş ay geçer ve Ağa, Hicaz'dan döner. İçtiği sudaki yılanlar büyümeye başlayınca Hacer Hanım'ın karnı şişer. Ağa önce farkına varmaz. Ancak Hanım Sultan, Ağa'ya gelip kendisi yokken kızının erkeklerle düşüp kalktığını söyler. Ağa bunun üzerine oğlundan, kardeşini dağa götürüp öldürmesini ister. Abisi ile Hacer, atlanıp dağa doğru yola çıkar. Bir ara uyurlar. Abisi o ara kardeşini seyreder ve kıyamaz. Paltosundan bir parça koparıp öldüremeden geri döner.

Hacer uyandığında kimseyi göremez. Dağ başında yapayalnız kalır. O ara tepeden aşağı bakar ve aşağıda orakçaları görür. Hem de susadığı için aşağı iner ve bir çeşme

başına gider. Elini yüzünü yıkamak için eğilince kusmaya başlar ve o anda karnındaki bütün yılanlar dökülür. Yılanlar çoğalıp üç yüz tane olurlar. Ancak kusunca bir tane bile kalmaz.

Kız, bu işi, üvey annesinin yaptığını anlar. Çeşmenin yanındaki ağacın üstüne çıkıp oturur. Bu arada o şehrin ağasının oğlu Yusuf adındaki delikanlı iki athyla beraber çeşmeye gelir. Atlar, kızın sudaki aksini görüp su içmezler. Delikanlı kafasını kaldırıp baktığında ağaçta güzel bir kız görür. Delikanlı Hacer'le konuşmaya çalışır ama hiç cevap alamaz. Hacer'e ister dilsiz olsun ister lal olsun onunla evleneceğini söyler. Yusuf, gidip babasını vezirleri alır gelir ve Hacer'i kendine almak için onları ikna eder. Kırk gün kırk gece düğün yapılır.

Aradan zaman geçer ve Hacer Hanım ikiz oğlan doğurur. Adlarını Hasan ve Hüseyin koyarlar. Bu arada Yusuf, Hacer'e kendisinden bir şey istemediği için sitem eder. Hacer de babasıyla kardeşini görmeyi diler. Yusuf işlerden ötürü kendisinin gelemeyeceğini söyler ve köyün imamıyla çocukları ve Hacer'i gönderir. Yolda çadır kurarlar. Gece İmam Hacer'in çadırına gelir. Kendisi ile beraber olmazsa Hasan'ı öldüreceğini söyler. Hacer yine de kabul etmez. İmam, Hasan'ı öldürür. Ertesi sabah yola devam ederler. Akşam olunca yine çadır kurulur. İmam gece yine gelir ve kendisiyle olmazsa Hüseyin'i de öldüreceğini söyler. Hacer, yine kabul etmez. İmam, Hüseyin'i de öldürür. Ertesi gece İmam yine gelir. Bu seferde kendisini öldüreceğini söyler. Hacer kurtuluşu olmadığını anlayınca İmam'a bir abdest alıp geldikten sonra onun olacağını söyler. İmam kaçmaması için Hacer'in beline bir ip bağlar ve Hacer karanlığa doğru gider. Belindeki ipi bir ağaca bağlayıp kaçar. İmam Hacer'in kaçtığını anlayınca geri dönerek Yusuf'a gidip Hacer'in çocukları öldürüp kaçtığını söyler. Yusuf da inanır.

Hacer Hanım, ağlaya sızlaya bir yere gelir. Orada bir sürü görür. Meğer o sürü, babasının sürüsüdür. Bir koyun alıp derisinden bir elbise diker. İşkembesinden de bir başlık yapar ve çobanla beraber babasının evine gelir. Ondan iş isterler. Hanım Sultan razı olmasa da Ahmet Ağa bu Keloğlan'a acır ve seyis olarak işe alır.

Gel zaman git zaman Yusuf, karısının aşkıyla yanar ve Ahmet Ağa'ya gidip bir bakmaya karar verir. Bir kervan oluşturup yola çıkar. Birgün Ahmet Ağa'nın şehrine varır. Ahmet Ağa'ya haber gelir. Hacer de bunu duyar. Akşam herkes Ahmet Ağa'nın odasında oturur. Birisinden hikâye anlatmasını isterler. Keloğlan anlatabileceğini ancak kapıyı kilitleyip anahtarı alacağını söyler. Zira bu hikâyenin çok kelleye sebep olacağını söyler. Hanım Sultan karşı çıksa da Ağa kabul eder.

Hacer başından geçen hikâyeyi olduğu gibi anlatır ve başındaki başlığı çıkarır. Hacer'in bütün güzelliği ortaya çıkar. O arada kendini tanıtır. Bu olanlar üzerine Ahmet Ağa karısıyla vezirini, Yusuf da imamı idam ettirir. Yusuf, Ahmet Ağa'dan Hacer'i tekrar ister. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar.

HÜRÜ

Anadolu'da masal olarak anlatılır. Nitekim ağacın söze göre hareket etmesi, sihirli yüzük, öldürülen çocukların dirilmesi gibi masal motifleri yer almaktadır, ancak muhtevasında halk hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkan motifler de yok değildir. Muhtelif Türk boylarında halk hikâyesi ve destan olarak da anlatılmaktadır.

Hikâyenin şahıs kadrosunu; Kasım Ağa, Kasım Ağa'nın karısı, Halil, Hürü, Beyoğlu, Hürü'nün iki çocuğu; olumsuz tipler olarak da İmam Hacı Zahit, Arap Köle teşkil eder.

Hürü'nün özeti şöyledir:

Kasım Ağa namında varlıklı biri vardır. Kasım Ağa'nın da karısı, Halil adlı oğlu ile Hürü adında peri kızı gibi güzellerden güzel bir de kızı vardır.

İmam Hacı Zahit, Kasım Ağa'ya yaşının geçtiğini, pek varlıklı olmadığı halde kendisinin bile yedi kere Hacca gittiğini, artık Hacca gitmesinin uygun olacağını teklif eder. Kasım Ağa, bunu makul görüp karısını ve oğlunu da götürmek için Hac hazırlıklarını yapar. Kızı Hürü'yü evde bırakıp yola çıkar.

Hürü, günün birinde temizlenmek için bir güğüm su ısıtıp yıkanır. Bu sırada oradan geçmekte olan Zahit Efendi de Hürü'yü görür âşık olur. Kasım ağanın evine gelir. Kapıyı çalar ama Hürü tembihli olduğu için kapıyı açmaz.

Hacı Zahit Efendi, bir Kocakarı'nın yanına gidip ondan yardım ister. Kocakarı da Hürü'nün evine gidip onu hamama davet eder. Onun tatlı sözlerine inanan Hürü, ertesi gün Kocakarı ile hamama gider. Hamamda hiç kimse yoktur. O arada birden karşısında Zahit Efendi'yi görür. Hürü, onu oyalamaktan başka çare bulamaz. Zahit Efendi'nin başını sabunlarken başına devamlı kaynar sular dökerek onu

perişan hale getirir. Ardından elindeki tasla başına vurdukça vurur ve Zahit Efendi'yi yere serer. Hemen, alelacele giyininip hamamdan çıkar, evine gelir.

Zahit Efendi. Bu hadiseden sonra Hürü'ye kin bağlar, intikam peşine koşar. Hürü'nün babasına koca karıyla birlikte mektup yazıp gençlerle düşüp kalktığı bildirir. Mektubu okuyan Kasım Ağa'nın dünyası yıkılır. Derhal oğlunu memlekete gönderir ve ondan Hürü'yü kesip kanlı gömleğini alıp gelmesini ister.

Halil gelir, Hürü'yü alıp apar topar ormana götürür. Babasının sözünü çiğnenememek için Hürü'nün küçük parmağını keser gömleğini kanına batırır atına atlar, gider.

Hürü, yalnız başına ağaca bağlı bir şekilde ormanda yapayalnız kahr. O sırada Hızır gelir, Hürü'yü bağlandığı yerden kurtarır. Ona öğüt verir. "Bir geyiğin gelecek. O geyiğin bir memesini sen, diğer memesini de geyiğin iki yavrusu emecek. Şu kavak ağacına çık orada kimseye görünmeden yaşa. Kavağa eğil dersin eğilir, doğrul dersin doğrulur!" der. Parmağındaki yüzüğü çıkarıp Hürü'ye verir ve gözden kaybolur.

Günün birinde memleketin beyinin oğlu ile Arap Kölesi kızın bulunduğu yere gelir. Beyoğlu, Hürü'yü görür, ona âşık olur. Beyoğlu onu kendisine eş olarak alır. Bunların iki çocuğu olur. Beyoğlu Hürü'ye devamlı "Dağkızı" diye hitap eder. Buna içerleyen Hürü, evdekilerle hiç konuşmaz.

Beyoğlu, eşinin mahzun halini görüp rahatlaması için memleketine göndermek ister. Yanına Arap Köle'yi verip yolcu eder. Bunlar iki gün yol gittikten sonra dağlık ovalık bir yere gelirler. Arap Köle'nin Hürü'yü ilk gördüğü andan beri Hürü de gözü var. Hürü'ye; "Ya benimle olacaksın ya da çocuklarını ktır ktır keserim." der. Hürü kabul etmeyince acımadan çocukları keser. Hürü Arap Köle'nin elinden kaçar. Karşısına kocaman bir kaya çıkar. Hürü kayaya tırmanmaya çalışır, ama başaramaz. O anda aklına Hızır'ın

verdiği yüzük gelir. Hemen yüzüğü yalar. O anda kaya açılır. Hürü, kayanın içine girer.

Arap Köle, Beyoğlu'nun yanına gelir, ona Hürü'nün, çocuklarını yediğini ve kaçtığını söyler.

Hürü, Arab'ın elinden kurtulduğunu anlayınca bir çobandan kıyafetlerini alıp çoban kıyafetine girer, doğruca memleketine gelir. Babası Kasım Ağa ve diğerinin hiç biri onu tanıyamaz. Hürü, Kasım Ağa'nın yanında kaz çobanlığı yapmaya başlar.

Zamanla, evdekiler onun Hürü olduğunu anlarlar. Hürü başından geçenleri tek tek anlatır. Hacı Zahit Efendi, Kocakarı ve Arap, bir katırın arkasına bağlanılarak üç gün boyunca öylece gezdirilir. Yoldaki herkes üçünün de suratına tükürür. Daha sonra Hoca Zahit Efendi'nin. Kocakarı'nın ve Arab'ın etleri parça parça olur, her parçaları bir dağ başında kalır.

Hacı Kasım Efendi, Hürü ile Beyoğlu'na yeniden nikâh kıydırır. Hürü ve Beyoğlu yurtlarına döner. Ormandan geçerken Hürü, çocuklarını hatırlar, ağlar. Allah, çocuklarına tekrar can verir, eve giderler. Bu arada Beyoğlu, annesinin ve babasının ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Hürü, yüzüğü onların gözlerine sürer, ikisinin de gözleri açılır.

Beyoğlu ile Hürü'ye kırk gün kırk gece düğün yapılır. Beyoğlu, babasının yerine geçer.

KANŞAYIM

Karakalpakların kahramanlık destanlarından.

Destanı ilk olarak O. Hocaniyazov, Törtkül şehrinden olan ve 1876-1958 yıllarında yaşayan ve Karakalpakların önde gelen cıravlarından olan Kurbanbay Cırav'dan derlemiş, 1958'de yayımlamıştır. Kurbanbay Cırav, Törtkül'de Ciyemurat, Buhara'da Halmurat, Konrat'ta Nurabilla gibi cıravlar kendisine ustalık etmiştir. İkinci olarak da K. Maksetov yine Kurbanbay Cırav'dan derleme yapmış ve bu metin 20 ciltlik "Karakalpak Folkloru" adlı seri içinde basılmıştır.

Mekân olarak Sardaklı ve Elpen; olumlu tip olarak Süleyman, Halimşa, Abdullah, Kanşayım, Abdurrahman, Kanşayım'ın iki oğlu, Temirhan; olumsuz tip olarak da Molla Müşkil karşımıza çıkar.

Destan, Ceyhun Vedat Uygur tarafından şöyle özetlenmiştir:

"Sardaklı memleketinde Süleyman adlı bir kişi yaşamaktadır. Yetmiş yaşında olan bu kişinin Abdullah adlı bir oğlu ve Kanşayım adlı bir kızı vardır. Süleyman'ın iki çocuğu da oldukça iyi özelliklere sahiptirler. Abdullah kötü işlerle uğraşmayan, insanlara acı çektirmeyen, insanların derdini düşünen akıllı bir yiğittir. Kanşayım ise bir görüşte âşık olunacak güzellikte bir kızdır Süleyman'ın eşinin adı ise Halimşa'dır.

Süleyman, bir gün garip bir rüya görür. Bu rüyadan sonra Halimşa, Süleyman ve Abdullah, Beytil adlı memlekete giderler. Kanşayım'ı ise Molla Müşkil'e emanet ederler. Molla Müşkil, Kanşayım'a karşı kötü niyet beslemekte, ona sahip olmak istemektedir. Kanşayım, Müşkil'in niyetini anlar ve onun elinden kurtulmayı başarır Süleyman'ın

döndüğünü duyan Molla, yola çıkar ve Kaşayım'ın kötü niyetli bir kız olduğunu söyler. Süleyman, Molla'nın sözlerine inanır ve oğlundan Kaşayım'ı öldürmesini ister.

Kaşayım'ı çöle götüren Abdullah Kaşayım'ın yalvarmalarına dayanamayıp onu serbest bırakır. Kaşayım'ın gömleğini avladığı geyiğin kanına bulayarak babasına götürür. Kaşayım, çölde dolaşırken Elpen ülkesinin yiğidi olan Abdurrahman'a rastlar ve başından geçenleri ona anlatır. Abdurrahman, Kaşayım'ı memleketine götürür ve evlenirler. Bir süre sonra iki erkek çocukları olur. Çocuklarının adını Askar ve Mamıt (Mahmut) koyarlar.

Elpen ülkesinin padişahı Babahan, Abdurrahman'ı Sardaklı memleketinin padişahı Temirhan ile savaşmaya gönderir.

Kaşayım'ın ağabeyi Abdullah da Temirhan'ın yanında savaşmaktadır. Bu iki yiğit karşı karşıya geldikleri halde birbirlerine kılıç çekemezler. Abdurrahman, Kaşayım ve çocuklarını alıp döner. Kaşayım, olup biteni tüm gerçekliğiyle babasına anlatır. Ana ve babası kızlarını bağırklarına basarlar. Molla Müşkil öldürülür. Kaşayım ve ailesi mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürürler.”

Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Abdullâh

Millî Kütüphanede (06 Mil Yz A 4948-1) numara ile kayıtlı yazmanın 2-20 yapraklarında kayıtlı olan bir hikâyedir. Kim tarafından telif edildiği veya istinsah edildiği ile ilgili bilgiler yoktur. Hikâye, hırs, sabır, tamah, şehvet doğruluk kavramlarının ihtiva etmesi bakımından önemlidir.

Hikâyede anlatım güçlü ve kurgu sağlamdır. Sonunda çerçeve hikâye diyebileceğimiz nitelikte “Etrakler” hikâyesi vardır.

Manzum ve mensur yapıya sahiptir. Manzum kısımlar, beyitlerle ve aruz ölçüsüyledir.

Hikâyenin şahıs kadrosunu; Şeyh Abdullah, Şeyh Abdullah'ın hanımı, Şeyh Abdullah'ın oğlu, Şeyh Abdullah'ın kızı Nigârîn, Cariyeler, Bağdad Halifesi, Yusuf Şah, Vezir, Veziroğlu, Yusuf Şah ile Nigârîn'in üç oğlu oluşturur. Manevî şahsiyet olarak Hızır; mekân olarak Basra, Bağdat, Mısır; hayvan olarak da deve, at, katır karşımıza çıkar.

Hikâyet-i Duhter-İ Şeyh'in özeti şöyledir:

Bir zamanlar Basra şehrinde çok altını-gümüşi olan Şeyh Abdullah adında bir hoca; hocanın da hanımı ile bir oğlu ve Nigârîn isminde çok güzel bir kızı vardır. Günün birinde hanımı vefat ider.

Şeyh Abdullah, oğlu ile Hacc'a gitmek ister. Kızı Nigârîn'i de dostu ve güvenilir insan olan şehrin Kadısına emanet ider. Kızını Kadı'nın evine gönderip yola çıkar.

Günün birinde Nigârîn, Kadı'nın hanımı ile hamama gider. Eve döndüklerinde içeride kimsenin olmayacağı rahathğı ile kızın yüzü, başı açıktır. Ne var ki o sırada Kadı

evdedir. Kızı görür kıza âşık olur. Kız, bunu fark eder, ihtiyatlı hareket etmeye başlar.

Kadı'nın artık huzuru kaçır, giceleri uyumaz, yemekten kesilir. Çareler arar ve sonunda Nigârîn'in cariyesine durumunu söyler. Çok para verir ve gidip bunu kıza söylemesini ister. Cariye Nigârîn'in yanına gider, meseleyi aktarır. Kız, beyninden vurulmuşa döner, bu haberi getirdiği için cariyesine çok kızar.

Nigârîn, artık hamama cariyeleri ile gizli gizli, gice vakti gitmeye başlar.

Kadı, bunu fark eder ve hamamcıya para verip hamama kendisini saklamasını söyler. Hamamcı dahi razı olur.

Bir gice Nigârîn yine cariyeleri ile hamama gelir. Peştamalı ile kurna dibinde yıkanmaya, saçlarını taramaya başlar. Kadı hiç güzünü ayırmadan onu seyrederken kendinden geçer ve ah ider. Bu sesi, Nigârîn duyar. Cariyelerine burada bir erkeğin olduğunu ve hemen onu bulup dövmelerini söyler. Cariyeler mumla etrafı aramaya başlarlar ve bir köşede Kadı'yı bulurlar.

Nigârîn, taslarla o kişiyi dövmelerini söyler. Kadı cariyelerin hücumuna uğrar. Canını dışarıya güçlkle atar. Elbisesi orada kaldığı için eve ancak peştamalla dönebilir. Hanımı buna şaşırır. Kadı, yıkanıp elbisesini giyer ve hanımına yalan söyler. Yalanı şöyledir:

“Beni bir hoca evine da'vet etdi. Pes da'vete icabet edip vardık. Oturduk, biraz sohbet ettik. Yedik içtik. Gice yarısı olunca ol hocanın evinde oturduk. Andan gönlüm senin vuslatına tâlib kıldı. Durugeldim ol hocayı selâmlayıp taşra çıktım eve gelirken yolda bir viraneye uğradım. Nâgâh gördüm ol viraneden beş altı kimse çıkıp çevre yanım aldılar. Ben ol dem canımdan ümidi kestim. Beni soydular, her nem varise aldılar. Andan her taraftan bana urdular. Akhım başımdan gitmiş beni öldü sanıp bırakmışlar gitmişler. Bir

zamandan aklım başıma geldi. Gördüm ol kimseler gitmişler. Hemân can acısıyla duru gelip senin katına geldim”

Kadın bu yalana inanır. Kadı gönlünden kıza kin bağlar ve onun için hileler düşünür.

Aradan zaman geçer, Hoca Abdullah oğlu ile beraber Hac ibadetini yapıp memleketine gelmek için yola çıkar. Basra'ya bir saatlik yol kalınca şehre müjdeciler onların geldiğini haber verirler. Dostları yola çıkıp onları karşılar. Karşılayanlar içinde Kadı da vardır. Hoca Abdullah, Kadı'ya kızını sorar. Kadı; “Ya Şeyh! Kişinin böyle evlâdı olmaktan olmadığı yeğdir. Sen gideliden beri kızın şöyle fâhişe oldu kim halk arasında ırz (u) nâmusumuz kalmadı. Elinden âciz kaldık. Bihamdillâh ki mübarek yüzünü gördüm. Hemîn şimdi senden dileğim budur kim kızını tizcek benim hanımdan alıp beni bu belâdan kurtarasın.” der evine döner.

Bunları duyan Hoca Abdullah'ın dünyası kararır. Derhal oğluna gidip bacısını öldürmesini, o ortadan kalkmadan şehre dönmeyeceğini söyler.

Hoca Abdullah'ın oğlu, Basra'ya gelip doğruca bacısının bulunduğu yere gider. Hiç bu şeyden haberi olmayan Nigârîn, kardeşinin geldiğine sevinerek ona doğru koşar. Kardeşi ise elinde kılıç üstüne yürür. Kız, sebebini sorar. O da duyduklarını bacısına nakleder, kendisini öldüreceğini söyler. Kız da söylenenlerin iftira olduğunu söyleyip ağlamaya başlar. Kardeşi, Nigârîn'e inanır, ancak, babasının öldürmesini istediğini hatırlar. Çare olarak parmağını kesip öldüğüne inanması için parmağı babasına götürmeyi bulurlar. Delikanlı bacını alıp şehrin dışında bir araziye götürür, bacısının parmağını kesip babasına götürür.

Hoca Abdullah, kızının parmağını görünce onun öldürüldüğüne kanaat getirir. Evine gelip, işiyle meşgul olmaya başlar.

Beri taraftan Nigârîn, başına gelenlere devamlı ağlayıp Allah'a yardım etmesi için yalvarıp durur. Üç gün ve üç gece sahrada aç ve susuz gezinir durur. Dördüncü gün bir kervansarâyâ rastlar. Oraya gider ve mescide sığınır. Allah'a dua etmeye devam eder. O sırada içeriye bur ahu girer. Onu kendisine Allah'ın gönderdiğini düşünür. Ahunun sütü ile karnını doyurur. Ahu gider, Nigârîn de dışarı çıkar. Kervansarâyın önünde bir ırmak görür. İrmaktan abdest alıp mescitte dua eder. Karnı acıktığında mecsude gelen ahunun sütü ile karnını doyurur.

O civarda Bağdad Halifesi ve onun da Yusuf adında bir oğlu vardır. Halife'nin Vezir'i ile bir de Yusuf'un akranı olan oğlu vardır. Yusuf, babasının huzuruna çıkıp ava gitmek istediğini söyler. Halife izin verir. Yusuf, hazırlıklarını yapar ve Vezir'in oğlunu da yanına alarak ava çıkar. Av yapa yapa Basra yakınlarına kadar gelirlir. Bir ahuya rastlarlar. Ahu, kaçar ve onları Nigârîn'in bulunduğu kervansarâyâ kadar getirir. Onu takip iden Yusuf, mescide geldiğinde kovaladıkları ahunun bir kızı emzirdiğini görürler. Yusuf Nigârîn'i görünce âşık olur. Kızı, gören Vezir'in oğlu da Nigârîn'e âşık olur. Kızı alıp Bağdat'a doğru yola çıkarlar.

Bağdat'a vasil olduklarında Yusuf, babasına pek çok hayvan avladığını, asıl kazancının gördüğü bir kız olduğunu ve kızı alıp getirdiğini söyler. Halife kızı görmek ister. Kızı getirirler. Nigârîn'i beğenen Halife, onunla oğlunu evlendirir. Yedi gün yedi gece dillere destan bir düğün yaptırır.

Nigârîn, namaz kılar Allah'a dua eder ve parmağını ister. Rüyasında Hz. Muhammed'i görür ve duası kabul olur, Allah ona parmağını tekrar verir. Nigârîn, sevincini Şah oğlu Yusuf ile paylaşır ve başından geçen macerayı bir bir anlatır.

Nigârîn, Yusuf'le zifafa girer murat alıp murat verirler.

Aradan bir yıl geçer, Nigârîn'in bir oğlu olur.

Halife torununun yüzünü görünce yüz deve bağışlar. Nigârîn, yanında bulunan ve üzerinde babasının adı yazılı olan mühürle develeri alından mühürler. Bir yıl sonra Nigârîn'in bir oğlu daha olur. Halife onun için de yüz at verir. Bu yüz at da mühürlenir. Üçüncü sene Nigârîn bir oğlan çocuğu daha doğurur. Ona da yüz katır bağışlar. Nigârîn, onları da mühürler.

Aradan yıllar geçer. Çocuklar büyür. Halife vefat eder, makamına Yusuf geçer. Yusuf, Vezirin oğlunu da kendisine Vezir yapar.

Birgün otururken Nigârîn, basanı gidip kendi suçsuzluğunu söylemek, yakınlarıyla hasret gidermek istediğini söyler. Yusuf, gitmesine rıza gösterir. Hazırlıklar yapılır. Yusuf, onları Veziroğlu'na emanet eder. Nigârîn, üç oğlunu da alıp yola düşer. Nigârîn, önceden sığındığı kervansarâyâ kadar gelir. Aynı mescitte şükür namazı kılmak ister.

Onu görür görmez âşık olan Veziroğlu, senelerdir aşkını gizlemiştir. Nigârîn'i bu şekilde yalnız görünce, ona sevdiğini ve kendisiyle birlikte olmayı söyler. Nigârîn, sinirlenir ve ona tepki gösterir. Veziroğlu, dediği yapılmazsa çocuklarını öldüreceğini söyler. Nitekim ilk Nigârîn kabul etmeyince bir çocuğun, daha sonra diğer ikisinin de boğazını keser. Nigârîn, buna rağmen Veziroğlu'na teslim olmaz. Veziroğlu, kimse var mı diye dışarı çıkar. O sırada Nigârîn, bu belâdan kurtulması için Allah'a dua eder. Allah, Nigârîn'in dualarını kabul eder ve o sırada mihrap duvarı yarılr ve Nigârîn'i duvarın içine alır. Veziroğlu içeri girer, Nigârîn'i göremez. Mescidi terk idip muradına iremeden dışarı çıkar. Dışarıdakilere üç çoğun öldürüldüğünü Nigârîn'in bir peri olduğunu, bu mescitte bulduklarını ve yine bu mescutte kaybettiğini söyler. Üç şehzadenin cesidini alıp ağlayıp inleyerek Bağdat'a dönerler.

Veziroğlu, Yusuf Şâh'a yalanlar söyleyerek onu ikna eder. Yusuf Şah'ın aklı başından gider, divane olur. Cümle halk karalar giyer.

Őehzadeleri defnedip üzerlerine bir imaret yaparlar. Hergün Kur'an okurlar. Yoksullara yemek verirler. Yusuf Şah'ın aklı fikri hâlâ Nigârîn'dedir.

Veziroğlu ve yanındakiler, mescitten ayrıldıktan sonra duvar tekrar yarılr ve Nigârîn dışarı çıkar. Orada daha fazla kalmayıp yola düşer.

Yolda karşısına boz atlı, yeşil donlu, kamçılı ve yüzü nurlu Hızır çıkar. Hızır, kendisini Hak Teâlâ'nın gönderdiğini ve Mısır'a götüreceğini söyleyip göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman içerisinde Mısır'a ulaştırır.

Mısır'da Şah ölmüş. Halk toplam karar alır; şehre ilk kim gelirse onu padişah yapacaklardır. Nigârîn, erkek kıyafeti giyer ve ertesi gün namazını kıldıktan sonra şehre doğru gider. O sırada halk toplanmış ve gelecek kişiyi beklemektedir. Nigârîn'i görüp şehre getirirler ve Mısır tahtına sultan iderler. Ziyafetler verilir. Halk coŐku ile bu sevinci kutlar.

Nigârîn'e kim olduğunu sorarlar. O da Horasan Şâhı'nın oğlu olduğunu söyler ve Őunları ilâve ider:

“Adıma Melik Cihân Şâh derler. Birgün atam ile Şikâra çıktık. Nice türlü canavarlar sayd ettik. Nâgâh benim önüme bir ahu geldi. Ahu amma dahi üzerinde yüz türlü nakşı var ve boynunda bir tavk-ı zerrin takılmış. Anı göricek gönlüm kapıldı. Diledim kim o gazâlı ele getürem ve girü eyitdim kim bu geyik değildir ola. Perilerden ahu suretine girerler didi m. Amma anı tutmağa gönlüm arzu kıldı. Kemend atdım kemenden bir kerre sıçrayup Şöyle kaçtı kim göz irmez oldu. Pes anın ardından sürdüm. Birkaç dağ aşurdum. Gice oldu. Ol dağda yatdım. Gice uyanup kendimi

bu şehir üçünde buldum. Ne atam ve ne silâhım var. Uş siz geldünüz beni alup götürüp tahta geçirdiniz.” der.

Beri taraftan Yusuf Şah, hanımını ve çocuklarını kaybedince içi yanar, gice gündüzü kalmaz her gün ah u figün eder. Böylelikle aradan bir yıl geçer. Bu sırada Basra’da kıtlık olur, halk açlıktan kırılır. Bunu Yusuf Şah duyar ve ölen çocukları için Basra’ya hayır göndermek ister. “Varın Nigârîn’in alınlarına damga bastığı atları, develeri ve katırları getirin. Cümlesine buğday yükletin. Üç yüz baş davar da Basra fukarasına iletin.” diye emir verir. Şah’ın emri yerine getirilir.

Basra’da Nigârîn’in babası Hoca Abdullah, işin aslını araştırmadan kızını öldürttüğü için büyük pişmanlık duyar. Birgün bu sıkıntısını oğluna açar. Oğlu, olup biteni söylemek mecburiyetinde kalır. Şeyh Abdullah oğlundan hakikati duyunca hüznü daha artar. Sağdan-soldan soruşturur, ancak bir haber alamaz. Bu sırada Basra’ya Yusuf Şah’ın gönderdiği hayvanlar gelir. Şeyh Abdullah hayvanların alınlarında kendi mührünü görünce heyecanlanır. Hayvanları getirenler, onların Bağdat şahı olan Yusuf Şah’a ait olduğunu söylerler. Şeyh Abdullah, hayvanların kendisine ait olduğunu söyler ve bunda ısrar eder. Bunun üzerine Şeyh Abdullah da dahil hep birlikte Bağdat’a Yusuf Şah’ın yanına gelirler, durumu anlatırlar. Yusuf Şah sinirlenir. Meselenin aydınlanması için şeriat alimleri toplanır. Alimler, hayvanların şer’an Şeyh Abdullah’a ait olduğu hükmüne varır ama şahtan çekindikleri için bu davayı Mısır şahının çözebileceği söylerler.

Durumu anlatın bir mektup yazıp haberciye verip haberciyi Mısır’a gönderirler. Vezir, Mısır Şahı Nigârîn’e mektubu okur. Kız meseleyi anlar. Mektuba cevap olarak

Yusuf Şah'ın, Veziroğlu'nun, Şeyh Abdullah'la oğlunun ve Basra Kadısı'nın Mısır'a gelmelerini yazar. Haberci mektubu Bağdad'a getirir.

Bunların dördü de toplanıp Mısır'a gelirler. Nigârîn onları yolda karşılar ve makamına getirir. O gün gelenleri yedirir içirir ve misafir eder. Veziroğlu'yla Basra Kadısı ayakta durmalarını, diğerlerini de tazim ile oturmalarını emreder. Yusuf Şah, kızı mescitte buluşundan çocuklarının ölmelerine kadar olan hadiseyi anlatır. Veziroğlu, daha önce Yusuf Şah'a söylediği yalanı yine söyler.

Nigârîn, hepsini dinledikten sonra hükmünü verir. "Ol davalar benimdir ve anlara ben damgayu kendü elim ile bastım." deyip mührü Yusuf Şâh'ın önünde kor. Şeyh Abdullah ve Yusuf Şâh buna mana veremezler. Mührün kendisinde olmasının bir hükmü olmayacağını ve hüccet gerektiğini söylerler. Bunun üzerine Nigârîn, Veziroğlu'yla Kadı'yı bağlamaları emrini verir. Ardından işin evvelinden son ana kadar başına gelenleri bir bir anlatır. Şeyh Abdullah ve oğlu ile Yusuf Şah karşılarında Nigârîn'i görünce çok sevinirler. Hasretler birbirine kavuşur.

Nigârîn, mecliste bulunanların rızasını alıp kocası Yusuf Şah'ı kendi tahtına oturtur. Babasına vezirlik ve kardeşine de bir ulu sancak verir.

Yeni Mısır sultanı Yusuf Şâh emreder ve Veziroğlu ile Kadı'nın elini ayağını kestirir.

METİN

o6 Mil Yz A 4948-1

**HİKÂYET-İ DUHTER-İ ŞEYH ABDULLÂH
BASRAVÎ VE KADI-YI BASRA**

Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı şeker-güftâr böyle nakl iderler ki zemânı-ı evvelde Basra şehrinde bir hoca var idi. Bî-had sîm ü zerre mâlik idi. Ol hocanıñ bir sâhib-i cemâl hatunu var idi ve bir oğlu ve bir kızı var idi. Amma kız gâyet hûblardan idi. Şöyle kim gökteki ay yere inmiş sanurlardı. Beyt:

*Kamer alnı iki kaşları makrûn
Gözünden zâhir olmuş seher efsûn*

*Saçı sünbül idi zülfü delâvîz
Yüzüne kul olur bülbül-i şebhîz*

*İki la'lin dudak la'l-i Bedehşân
Dişi incü ve yarı âb-ı hayvân*

*Bûyı hod-servi servi-yi hırâmân
Hem ol İsa nefes ölmüşe dermân*

*Hezârân âkil ü müftî vü dânâ
Anı görünce olurdu dîvâne*

Ol duhter-i pâkize ahterîn ismi Nigârîn koymuşlar idi ve hoca adına Şeyh Abdullâh dir[ler] idi. Birgün hikmet-i Hüdâ yetişüp hatunu vefât itdi. Ba'de'l-cez'-i ve'l-feza' defn itdiler. Şeyh hatununun vefatına melûl oldu. Hacc-ı şerîf zemânı geldi. Diledi kim hacca gide. Amma fikr itdi kim kızı bile alup gitmeyem. Anı bir yirde emânet koyayın, zîrâ yol ahvâlidir. Anın ise hûbluğu âleme münteşir olmuşdur

kim böyle yolda bir harâmizâde bir fitne ide, bir ırz eksikliği ola. “Yeğreği oldur ki anı bunda koyam.” didi ve bu tedbîri oğluna dahi didi. Oğlu bu re’yi ma’kûl gördi. Amma eyitdi:

“Ey ata bu şehirde biz anı kime emânet koyalım, bir emîn adam olsa.” didi .

Şeyh Abdullâh eyitdi:

“Ey oğul bu şehir ki,

2a

kadısı benim dostumdur ve hem ehl-i ilm emîn adamdır. Kızımı anın katında emânet koyayım.” Oğlan bu tedbiri ma’kûl gördi ve mukarrer itdiler kim Nigârîn’i Kadı evine emanet koyalar ve kendüler Ka’beye gideler. Pes hoca Abdullah tayukladı ve dürlü ta’âmlar hazırladı ve şehriñ ekâbirlerinden cümle da’vet idüp ve Kadı efendi dahi geldi ve dürlü ta’âmlar yendi ve du’â ve senâ olunup el yüze sürüldi, andan Şeyh Abdullah, Kadı’ya eyitdi:

“Ey yâr-i sâdık! Ben hacca giderim. Dilerim ki ben hacdan gelince kızım sizde emânet dura. Geldikde biz dahi kadir olduğumuz hizmeti diriğ itmeyevüz.” didi. Kadı efendi eyitdi:

“N’ola eyle olsun. Anıñ için bırak tenhâ ideyim. Siz gelince gerek olan levâzımın göreyin.” didi. Pes Kadı durup gitdi. Cümle adamlar tefrika oldı. Pes Şeyh Abdullah kızını cümle tecemmülâtıyla ve biz kaç cariyeler ile Kadı’nıñ evine gönderdi. Nigârîn dahi gelüp Kadı evinde karar itdi. Bu taraftan çün kim Şeyh Abdullah kızı kaygusundan kurtuldi. Cümle yol levazımın görüp bir seher hemân hacca revân oldı. Kadı efendi bile gönderdi çıkdı. Çün kim Kadı döneceği yere geldi. Ol zeman hoca Abdullah Kadı’nıñ eline yapışdı eyitdi:

“Ey yâr-i sâdık! Benim kızcağzım senin katında Allah emâneti olsun. Bir hoşca görüp gör gözet.” deyüp vedâ’ idüp Şeyh Abdullah oğluyla hacc-ı şerife revan oldu. Kadı girü şehre döndi ve evine gelüp karar itdi.

Birgün Kadı’nıñ avratıyla Nigârın hamama vardı. Hemân hamamdan yunup çıkdılar ve eve geldiler. Nigârın çün kim o kapusına geldi. Yüzini açdı. Diledi kim içerü gire. Avratlarıñ âdetidir ki evlerine geldikde yüzlerin açarlar, meğer Kadı dahi taşra çika-

2b

yorurdu. Nâgâh gözine Nigârın’ın cemâli tuş oldu. Hemân dem yüzün gördi. Bin cân u dil ile âşık oldu. Nigârın hemân yüzün örtdi. İçerü girdi ve hânesinde soyunup fâriğ oldu ve bildi kim Kadı kendüyü görüp meyl eyledi. İhtiyât üzerine oldu. Amma Kadı’nıñ da günden güne ‘aşkı ziyâde oldu. Gice uyhusun uyumaz ve gündüz ta’âmın yemez oldu.

Bunun üzerine bir ay geçdi. Vardıkca Kadı’nın ‘aşkı ziyâde oldu. Âhiru’l-emr sabra mecâl kalmadı. Nigârın’ın bir câriyesin mahfi da’vet itdi.

“Ey cânım benim, sırr-ı nihânım vardır. Bir derde mübtelâ oldum. Sana râzımı diyeyim ve başıma gelen belâyı şerh ideyin. Benim derdime dermân eyle kim benim derdime senden gayri kimseden çâre yokdur.” didi. Câriye eyitdi:

“Buyuruñ, elimden gelür nesne ise ideyin.” didi. Kadı eyitdi:

“Ey cânım nâgâh, Nigârın’ın yüzün görüp âşık oldum. Sabra mecâlüm kalmadı. Gice ‘aşkı gözüme uykuyu harâm ider ve yemekden içmekden kesildim. Bana bir çâre eyle. Yohsa ben helâk olurum. Var ol nigâra söyle, baña rahmeylesün beni kabûl itsün. Bu gamgîn gönlümü şad

etsün.” didi. Vâfir altun akçe viridi. Ola kim bu işi başarasın ve ol nigâra söyle benim nem var ise anıñdır. Tek hemân beni redd itmesün.” didi.

Câriye gelüp Nigâr’a Kadı’nın cümle sözlerini takrir itdi. Nigârın câriyeden bu sözü işidicek gâyet kakdı, eyitdi:

“Bire bed-fi’l mel’ûne! Bu kadar tuzum etmeğim yidiñ dönegeldiñ, baña böyle yaramaz iş işlediñ. Böyle sözü getürürsün. Saña işler ideyim ki işlere benzemeye!” didi.

Câriye bu sözü işidince tevbe itdi ve and içdi.

3a

“Artuk saña bunuñ gibi söz getürmiyeyim.” didi. Amma bu taraftan Nigâr’ın razı olmaduğun Kadı bilecek. Hanene od düşdi. Deryñ-yı fikre daldı. Beyit:

*Oda düşdi oldı cârı hayrân
Gözinden dökülür yaş yerine kan*

*Sataşdı derde kim dermân bulunmaz
Bir oda düşdi kim pâyân bulunmaz*

*Ziyâd oldı odı vardıkca yandı
Gönül ‘aşka virüp cândan usandı*

*Nitekim söyledi kız olmadı râm
Bunuñ göñlü hüdâ niz itmez ârâm*

*Kızıñ pâyine düşdi gice gündüz
Aña göstermez oldı kız dahi yüz*

Pes Nigârîn, Kadı'nın böyle mukayyed olduğın bilicek, gündüz hammâma varmaz oldu. Uğrulayın gice varırdı. Karavaşlar ile yunup girü eve gelürdi. Nigâr'ın bu işine Kadı vâkıf oldu. Hammâmciya geldi eyitdi:

“Gice gice benim hammâm içinde bir muradım var. Eğer hasıl olursa saña çok nesne verem. Gice ile hammâma kim gelürse gelsün hiç âdem var dime.” didi ve hammâmciya biraz akce virdi. Hammâmci dahi razı oldu.

Pes Kadı gice ile gelüp hammâmda yaturdı. “Ol nigâr gelür mi ki deyü” beklerdi. Bir gice gerü Nigârîn câriyeler ile ol hammâma geldi. Kadı bu hali göricek, esbabın bir kûşede pinhan idüp kendü hammâmın içine girüp bir kûşede gizlendi. Pes Nigârîn hammâma girdi. Soyunup futa tutundu. Bal mumları öñince câriyeler ile hammâm içine girdi. Gelüp bir kurna dibinde oturdı. Yunmağa başladı. Hemân Kadı bakup görürdi. Beyit:

*Yunardı kendiniñ hâlinde şengül
Taradı saçların mânend-i sünbül*

Ne bilsün Kadı var hammâm içinde

3b

Aña kılur nazar ol dem içinde

Bî-çâre Kadı baka baka ‘aklın aldırđı. Sabrı karârı kalmayup bir âh itdi. Bunuñ âh itdüğü Nigârî'niñ sem'ine irişdi. Câriyelerine eyitdi:

“Bu er âvâzı nedir? Bunda er n'ışler? Anı kande ise bulun döğüñ. Hammâm içinden kovuñ. ‘Aceb ne kişi ola? Bengi veya mest midir kim hammâm içinde yatup kalmışdır.” didi.

Hemen karavaşlar mumlar ile hammâmı aradılar. Ol yire geldiler ki Kadı anda gizlenmiş idi. Nigârîn çün Kadı'yı gördi. Câriyelere emr itdi. Bunu hemân taslar ile urun, cânına kıyıñ. Tâ bir kimse dahi böyle itmeye" didi. Hemân karavaşlar Kadı'ya tas üşürdiler.

*Kadı'yı tasla bir karavaşı
Temâm urdı ve tasa geçdi başı*

*Yine çekdi çıkarup tası andan
Kadı'nın görmez oldu gözü kandan*

*Şu denlü urdular dört yanadan let
Göğarmedik teninde kalmadı et*

Kadı bîçâre kaçarak su delüğüne uğradı. Hemân delüğe sokuldu. Biñ belâ ile taşra çıkdı. 'Üryân esbâbı hammâmda kaldı. Futa belinde, sürüp evine geldi. Kadı'yı 'avratı bu halde göricek figân itdi:

"Bu ne musibetdir ki sana gelmiş?" didi. Kadı eyitdi:

"Hele su getür, tenümi yuyayım. Esbâb getür giyeyim. Andan başıma gelen ahvâli, sana şerh ideyin" didi.

Pes su getürüp Kadı'nın tenini yudılar ve pâk esbâblar getürüp giydirdiler. Başınıñ zahmını bağladılar. Kadı yasduğa yaslanup oturdu. Bu bir yüzden

4a

hikâyeye başladı, eyitdi:

"Ey helâlim bu gice benim başıma serencâm irişdüğünün sebebi budur ki beni bir hoca evine da'vet itdi.

Pes da'vete icâbet idüp vardık. Oturduk, biraz sohbet itdik. Yedik içdik. Nısfu'l-leyl olunca ol hocanıñ evinde oturduk. Andan gönlüm seniñ vuslatına taleb kıldı. Turı geldim ol hocayı selâmlayup taşra çıkdım eve gelürken yolda bir virâneye uğradım. Nâgâh gördüm ol virâne beş altı kimse çikup çevre yanım aldılar. Ben ol dem cânımdan ümîdi kesdim. Beni soydılar, her nem var ise aldılar. Andan her taraftan baña let urdular. 'Aklım başımdan gitmiş beni öldi sanup bırakmışlar gitmişler. Bir zamandan aklım başıma geldi. Gördüm ol kimseler gitmişler. Hemân cân acısıyla turıgelüp seniñ katına geldim." didi.

'Avrat Kadı'nın sözün gerçek sandı. Amma Kadı göñlünden kıza kin bağladı. Fıkr ü hıleye başladı.

Çün bu taraftan Nigârın hammâmdan yunup eve geldi. Girü fâriğ oturdu. Ne bilsün Kadı'nın kendüye kem fikri olduğun! Bunlar bunda amma kızın atası Hoca Abdullah ol zamân kim oğlu ile hacca gitmişler idi. Varup Ka'be-i Şerîfi ziyâret idüp ba'de'l-hac girü eve azîmet itdiler. Menzil be-menzil gelerek Basra'ya bir günlük yol kaldılar. Basra'ya müjdecî geldi kim "Şeyh Abdullah geliyor." deyü. Pes şehrin a'yânı ve Hoca Abdullâh'ın âşinâları ve dostları

4b

cümle karşı gitdiler ve Kadı dahi karşı gitdi. Anlar geldiler. Bunlar vardılar. Yolda birbirlerine rastgeldiler. Birbiriyle görüşüp merhaba kılışdılar. Hâl hatırlar soruşdılar. Ba'de'l-keâm Şeyh Abdullâh, Kadı'ya eyitdi:

"Ey yâr-i sâdık! Nigârın'ın hâli nicedir? Siz dahi zahmetlerle n'itesiz?" didi.

Kadı hod kıza kibr ü kîn idüp buğz hased itmiş idi. Ayağın alacak yer arardı, bulamazdı. Âhirü'l-emr bühtan etmekden gayri çaresin bulamadı. Baş kaldırıp eyitdi:

“Yâ Şeyh! Kişinin böyle evlâdı olmakdan olmaduğu yeğdir. Sen gidelüden berü kızın şöyle fâhişe oldı kim halk arasında ırz nâmusumuz kalmadı. Bir gün bacadan taş ve kapudan saklık eksik olmadı. Elinden âciz kaldık. İllâ atası gelse dirdik. Bihamdillâh ki mübarek yüzünü gördüm. Hemîn şimdi senden dileğim budur kim kızını tizcek benim hânemden alup beni bu belâdan kurtarasın.” didi. Dahi alup girü şehire yürüyüvirdi.

Pes Şeyh Abdullâh Kadı'dan bu sözleri işidicek. Nâr-ı ateş hışm-ı derûnın kızdırdı. Benzi gâh bozarup ve gâh kızardı. Oğluna eyitdi:

“Ben ol kıızı helâk itmeyince bu şehre girmem.” didi. “Var sen evvel kıızı helâk it ve andan bana nişan getür. Tâ ben dahi i'timâd ideyim kıız ölmüşdür, andan gireyim.” didi.

Pes yiğit, sabahdan evvel Basra şehrine geldi. Nigârîn'in olduğu eve geldi. İçerü girdi. Nigârîn'in hiç bu işlerden haberi yok. “Atam, karındaşım geliyor imiş.” deyü şâd u handân otururken bir câriye seğirdüp eyitdi:

“Kadıncık müjde olsun, kalkın, karşı varın, karındaşın geldi.” didi. Nigârîn hemân karındaşına karşı yürüdü.

5a

Diledi kim kardaşıyla görüşe. Gördi kim elinde tığ-i üryân gazablu kendüye kasd ider. Hemân Nigârîn girüsüne kaçdı ve ağlayup eyitdi:

“Ey canım kardaş! Ben ne günâh itdim ki, baña cân kasdın idersin? Evvel baña suçum ve günâhım bildir. Eğer öldürürsen sonra öldür.” didi. Yiğit eyitdi:

“Yavuz adın işitdik iken, hadden aşuru işler işlemiştin. Atam muhkem kakıdı ve baña emr itdi kim ‘Var o kızı öldür ve andan sonra baña bir nişân getür, tâ ben dahi i’timad idem ki; kız ölmüşdür, andan sonra şehre girem.’ didi. İşte şimdi ben, atam destûrıyla seni helâk itmeye geldim.” didi.

Nigârîn eyitdi:

“Ey cânım kardaş! Ben kendümi pâk bilürin. Siz gideliden berü bir yaramaz işde bulunmadım ve sizin dahi ırzıñuza noksân getirecek iş itmedim. Uş bir düşmen var imiş ki baña böyle bühtân itmiş. Amma Hüdâ-yı Rabbü'l-âlemîn hakk-içün zerre deñlü kemlik itmeyüp dururam.” didi ve zârı zârı ağladı.

Karındaşı Nigârîn’in ağladuğın göricek ol âhen göñli nem oldı. Ol dahi bile ağladı. Karındaşı Nigârîn’in üzerine özi göynüdi ve i’timad itdi kim kızın sözü gerçektir. Amma n’eylesün babası “Öldür.” didi. Eyitdi:

“Ey karındaş, amma ben şimdi niçe ideyim? Eyitdi kim ‘Ol kız ölmeyince ve andan baña bir nişân gelmeyince ben bu şehre girmem.’ didi ve yemin idip ahd itdi.”

Kız eyitdi:

“Ey karındaş! Çün kim babam, beni öldür ve andan bir nişân getür, deyü saña buyurdi. Gel imdi benim cânıma kıyma. Eğer babamı inandırmak istersen, işde benim bir parmağımı kes, nişân ilet var. Elbette atam benim bir parmağımı

5b

göricek. Öldi, deyüp inanacaktır. Sen dahi dilinden kurtulursun. Hem benim kanıma girmezsin hem ben dahi saña olanca du’âcı olurum. Ve beni at ardına al, şehirden taşra çıkar. Sahrnda kakıyiver, başım alup gideyim.” didi.

Karındaşı dahi bu tedbiri ma'kul gördi. Ve Nigârîn'i alup şehirden taşra sahrâya çıkardı. Bir parmağın kesdi. Birbirine sarmaşup biraz ağlaştılar. Andan yiğit ol parmağı alup kaygulu ve gussalu atasına yöneldi. Pes yiğit atasına geldi. Ol parmağı atasının önüne kodı. "İşte varup kız karındaşım öldürdüm. İşte nişan, parmağın getürdüm." didi. Atası kızınıñ parmağın göricek tahkik öldürmüşdür bildi ve şâd oldu, sevindi. Andan şehre gelüp evinde kondı. İşine meşgul oldu.

Amma bir taraftan ol bîçâre kız, hazîn gussalu ve eli mecrîh, ciğeri pür-hûn ne yol bilür ve ne iz bilür. Hemân ol sahrâda sergerdan olup gitdi ve yüzün dergâh-ı Hakk'a tutup münâcât idüp eyitdi:

"İlâhî benim ahvâlim saña ma'lûmdur. Bilürsün kim kemlik itmeyüp dururum. Allâmu'l-guyûb sen ki bana bühtan olmuşdur. Yâ Rab! Ne yol ve ne iz bilürem. Saña tevekkül kıldım ve saña sığındım. Yâ Rab! Ben kuluña bir râh-ı selâmet deyüp rûzi kıl." deyüp bir yolu tutup üç gün ve üç gece ol sahrâda aç ve susuz ve uyhusuz gitdi.

Dördüncü [gün] gördi kim ırakdan bir imaret gibi nesne görünüyor amma ırak olmağın ol kadar fark olunmazsın. Nigârîn ol karaltuyu göricek cân atdı. Hezar dürlü zahmet ü meşakkat ile ol karaltuya geldi. Gördü kim bir kârbân-

6a

sarâyı imiş. Mescid içinde bir hoşca makâm Nigârîn anı göricek Hakk'a şükürler itdi. Ol mescid içinde oturdu. Gerçi kim bir mikdar ârâm itdi. Amma açlıktan gayet zebûn olmuş idi. Hemân yüzün dergâh-ı cenâb-ı 'izzete tutup el açup münâcât idüp zâri zâri ağlayup eyitdi. Beyt:

*Saňa sığındım ey Hayy u tüvânâ
Kadîm ü kâdir ü kayyûm dâî*

*Saňa yüz tutanı ey ferd ü gaffâr
Komazsın şöyle mahrûm dil-figâr*

*Benim maksûdumu dahi revâ kıl
Benüm derdime dermân devâ kıl*

*Bu ben bî-çâreye dahi ilâhî
Meded eyle ey 'âlem pâdişâhî*

Bu münâcâtı idüp el yüze sürünce gördi kim kapudan bir âhûcuk içerü girdi ve gelüp önünde turdı. Nigârîn gördi kim memeleri dopdolu süt. Bildi kim bunu kendüye Hak Te'âlâ göndermişdir. Hemân süttten emmeğe başladı. Temam karnı doyunca emdi. Andan ol âhû girü geldiği yola revân oldu. Ol kârbânsarây önünde zîbâ sular vardır. Nigârîn durup abdest aldı ve mescide girüp namaz kıldı ve Hak Te'âlâ'nın kendüye itdüğü ihsanlara şükürler kıldı. Her kaçan karnı acıksa ol âhû gelürdi, emüp karnın doyururdu ve ol âhû girü giderdi. Nigârîn ol makâmda rahat olup Hüdâ'ya şükürler eylerdi ve gice gündüz münâcât iderdi. Hak Te'âlâ'dan bir feth-i bâb isterdi kim derdine dermân ola. Beyt:

*Bu bu kıldı işid bir acâib
Hikâyet-i hûb mevzûn garâib*

*Şîrîn dâsitân hem turfa hikâyet
İşidene ider def' u melâlet*

6b

Meğer ol zamanda halîfe Bağdad'da olurdu. Adına Me'mûn halîfe dirler idi. Ol halîfe'nin Yusuf adlu nev-civân bir oğlu var idi. Hüsnle ilm-ârâ idi. Cem'i hünerlerde arâste ve pîraste idi. Henüz daha tâze civân idi. Ve ol halifenin bir vezîri var idi. Anıñ dahi bir oğlu var idi. Yusuf Şah'la bile doğup ve bir yirde büyümüşler idi ve birbirinden ayrılmazlar idi. Her kande gitseler bile giderlerdi. Meğer bir gün Yusuf Şah, atası katına geldi ve eyitdi:

“Ey ata! Senden dilerim kim, bu diyarda hüküm idesin. Cümle bu diyârda olan kimseler hâzır olalar. Gönlüm bir şikâr itmek ister. Bunlar benimle gelsünler. Şikârda benimle bile hâzır olsunlar.” didi.

Pes münâdîler nidâ idüp şehzâdenin şikâra gideceğın cümle halka i'lâm eylediler. Hemân cümle hâs u 'âm beyler paşalar cümle hâzır oldular. Yedi günlük zâd u zevâda getürdiler. Şehzâde ve dahi vezîrin oğlu bile taşra çıkdılar.

Bu kadar kimse şikâra gitdiler, sahrâlara geldiler. Ol sahrânın cümle cânavarların şikâr itdiler. Avlayup şikâr ide[rek] Basra yazılarına geldiler. Ol sahrâya geldiler kim Nigârîn ol sahrânın içindeki kârbânsarâyda olurdu. Hemân ol vâdînin şikârın hep bir araya döşürdüler ve ortaya aldılar ve kırmağa başaldılar. Bu cânavarların arasından bir âhû çıkdı. Dört yañadan şol kadar tîr ü bârân ide gördüler. Ol cânavara eser itmedi. Aralarından çıkup kaçup gitdi. Varup ol kârbân-

7a

sarâya girdi. Yusuf Şâh, ol âhûyu gözlerdi. Hemân Vezîroğlu'na eyitdi:

“Ey yâr 'aceb ol âhû ol kârbânsarâyda n'eyler ola? Gel varalım görelim.” deyüp at sürdiler. Kârbânsarâya irdiler.

İçerü girüp gördiler kim bir mesciddir. Hemân Yusuf Şâh mescid içinde apışmış turur ve bir kimse ol âhûnun memelerin emer. Yusuf Şâh dikkatle nazar itdi. Gördü kim bir mâh-rû kızdır. Amma bir hüsne mâlikdir kim yüzine bakanıñ ‘aklı zâ’il olur. Hemân Yusuf Şâh ol nigârı gördi. Bin cân u dil ile âşık oldu. Beñzi mütegayyir oldu. Vezîroğlu biraz ileri turdı, eyitdi:

“Ey halîfe zâde! N’olduñ, böyle benziñ bozuldı” didi.

Şehzade eyitdi.

“Ne olmayayın! Şu oturan sanem ‘aklım aldı. Aña hayrânım.” didi.

“Ne asıl* kimesnedir?” deyüp ol dahi bakınca anıñ da gözi Nigârîn’e düş oldu. Derhal anıñ dahi gönli kapıldı. Velî kim râzın âşikâre kılmadı. Şehzâdeye melâl irişe deyü andan eyitdi:

“Ey şehzâde ne aceb sâhib-cemâl olur? Saña lâyıkdır ki, buna hemdem olasın, amma bu insân mıdır, yohsa perî midir?” didi. Ve hemân şehzâde “Var su’âl eyle, görelim ahvâli nedir?” didi. Vezîroğlu içerü girüp nâgâh ayağı üzerine turdı. Anı hemân gördi. Beyit:

*Eyitdi kimsin ey hüsn-i müretteb
Perî misin ya âdem ey şeker-leb*

*Kız eydür âdemim sâhib-vâkı’a
Velî erliğim gâyet ziyâde*

*Dökülmedikdir yüzüm suyu hiç
Yavuz nesne gönüm olmadı hiç*

* ne asıl: Nasıl.

*Henüz bikrim özüm yolak safâdır
Kime kısmet isem işim vefâdır*

7b

Çünkü Vezîroğlu kızdan bu cevapları işitdi. Eytidi:

“Ey Nigâr! Bu kapuda duran yiğit şehzâdedir. Seni görüp göñli kapıldı ve kalbinde muhabbet hânesini yapıldı. Diler kim seni şehzâde kendüye hatun ide. Anı kabul it.” didi.

Kız eyitdi:

“Eğer ol beni kabul idüp alursa, beni kendüye hatun kılursa, mutî'im. Fermân anıdır.” didi.

Pes Vezîroğlu gelüp kızın sözün Yusuf Şâh'a haber verdi. Yusuf Şâh bu sözi işitdi. Hemân şâd u hurrem oldu. Buyurdu. Bir mahfe getürdiler. Nigârîn'i içine koydular. Andan Bağdad'a revân oldular.

Şehzâde, ayrık eve meyl itmedi. Çünkü Bağdad'a irişdiler. Yusuf Şâh gelüp atasınıñ elin öpdi. Atası, oğlundan şikâr ahvâlin su'âl eyledi. Yusuf Şâh cevap verdi kim:

“Ey ata! Ol vakit kim huzuruñuzda şikâra gitdim. Vâfir cânavarlar sayd itdik. Basra yazılarına girdik. Anda bişr yazıda elüme bir şikâr girmişdir ki bir kimesne düşünde bile görmemişdir.” deyüp kızı nice bulduğun ve bile getirdüğün tafsîl üzerine beyan itdi ve eyitdi:

“Ey peder! Ol sanemiñ aşkı bana gâyet kâr idüpdür baña bir çâe eyle.” didi.

Halife eyitdi:

“Getiriñ hele, ol kızı ben de göreyin. Eğer saña lâıyk ise alıvireyim.” didi.

Pes Nigârîn’i hâzır itdiler. Gelüp şâhın elin öpdı. Halife kızıñ hüsnini görünce hayran oldı. Ve sani’iñ sun’ına hezârân tahsîn itdi. Oğına eyitdi:

“Ey oğul! Bu, Hak Te’âlâ Hazreti’nden saña bir ‘atâdır. Ve illâ dahi hiç kimseniñ eline böyle bir şikâr girmemişdir.” didi. Andan Halife buyurdu.

8a

Nigârîn’i bir has sarâya iletdiler. Halife nice câriyeler ve nice bin altun bağışladı. Andan sonra cemî’ halka salâ itirdi kim “Pâdişahıñ düğünü vardır.” deyü. Pes düğün yarakları görüldi. Dürlü dürlü ta’âmlar hazır oldı. Lutf-i ‘âm itdi. ‘Âm ile hâsa cümle nidâ oldı. Beyt:

*Kuzı büryânı kaz çevirmeleri
Kuş kebâbı tavuk kavurmaları*

*Şîr hurmâlar ve muhallebiler
Kazı-yı helvâ nebatî leblebiler*

*Hayme kurdı belâ-yı sahrâya
Virđi hazzın fakir u baya*

*Saçdı dane pirinciñ yerine dür
Ol kadar ki oldı hırs-kâsi pür*

*Sahn-ı meydana zerde zer saçdı
Şekere sünbüseler dehen açdı*

*Bir tarafda herîseler dökülür (herise: keşkek)
Bir tarafda söglümler* sögülür*

*Fukaranın melâli gitmek için
Ağniyaya nevaht itmek için*

Pes bu minvâl üzre yedi gün yedi gice düğün itdiler. Andan Halife buyurdi. Yusuf Şâh Nigârîn'i nikâh itdiler. Ve Yusuf Şâh'ı dürlü dürlü murassa' donlar ile ârâste itdiler. Vezîroğlu'n sağdıç itdiler. Şehr-i Bağdad'ı cümle gezdürdiler. Bağdad halkı cümle gelüp teferrüç itdiler. Yusuf Şâh'ın cemâline cümle hayrân oldılar. Pes girü Yusuf Şâh Vezîroğlu'yla sarâyaya geldiler. Ahşam ne vaktin ola deyü muntazır turdılar. Bir taraftan yengeler Nigârîn'i tezyîn itdiler. Hazır durdular ki "Ne vakit ahşam ola!" deyü. Çün kim ahşam oldu, cümle beyler hâzır oldılar. Yusuf Şâh'ı 'izzet ü ikramla ve hezâr-ı ta'zîmle gerdeğe koydular. Beyt:

*Şâhı ol gerdeğe salıvirdiler
Şâhini ördeğe salıvirdiler*

*Turıgeldi gelin yüzde turağı
Kızılca kınalu eli ayağı*

8b

*Güyeği ilerü vardı gelini
Kucar gelin dahi öper elini*

Tuvağı giderir ol bedir ayı

* söglüm: Kebap.

Görür nite ki Yusus Zelîha'yı

*Münevver hoş yanar kâfûrî mumlar
Titüz dirmüşler anda 'ud-ı 'anber*

*Bir araya gelürler ay-ıla gün
Güzeller birbirinden hûb mevzûn*

*İkisi bir zamân şâdi kılurlar
Safâ vü zevk ile lezzet bulurlar*

Hemân Nigârîn, Yusuf Şâh'la biraz oturdılar. Nigârîn eyitdi:

“Sultânım, senden bir dileğim vardır. Redd itme, kerem kıl, kabul eyle.” didi. Yusuf Şâh eyitdi:

“Ne dileğin var ise revâdır.” didi. Nigârîn eyitdi:

“Baña destur vir. İki rek'at namaz kılayın. Velî bir halvetce yirde kalayım. Andan girü katına geleyin.” didi. Yusuf Şâh, Nigâr'a destûr virdi. Hemân turup bir halvet-i hücreye girdi ve namaz kılup münacât itdi ve:

*Yüzin urdı yire kıldı namazı
Hakk'a tutdı gönül eyler niyâzı*

*Didi ey sâni'-yi mevcûd [u] ma'bûd
Kılın rûzı bu kullarına maksûd*

*Didi ey Kâdir ü Hayy u tûvânâ
Saña ma'lûm işim bilgil ayâna*

*Bilürsün kim suçum yoğ idi ey şâh
Kazâdır kim başuma geldi nâ-gâh*

*Kazâ kasd itdiğim başım gideydi
Bu 'ömrüm döğünüp yaşım gideydi*

*Yine yardım irişdi sen Çalab'dan
Anı def' eylediñ bir hoş sebepten*

*Hemân bir parmağım ortada gitdi
Kazâ geçdi anınla iş bitdi*

*Kamu nesne senin kudret eliñde
'Akıllar mat kılmaşdır bilüñde*

*Sen öldürmezseñ hiç kimse ölmez
Şunu kim sen verirsin kimse almaz*

*Bu kamu nesneyi takdîr iden sen
Ne gelse başa tahrîr eyleyen sen*

9a

*Çü takdîr eylediñ irişdi fermân
Ki gezdim dağ u taş berr ü beyâbân*

*Erişdim bir yere kıldım karârı
Yine emreylediñ ey bîr ü Bârî*

*Bana bir geyicik kıldıñ sebep sen
Ki rızk andan yeyem irte gice ben*

*Bugün bir pâdişâh oğlunu nâ-gâh
Getürdüñ kim beni göre ey Şâh*

*Beni virdiñ aña kıldıñ helâli
Henüz def' itmediñ benden melâli*

*İkimiz çünkü bir yire getürdük
Bizim işimizi cümle bitürdük*

*Dahi bu hâcetim sen pâdişâhdan
Dilerüm parmağımı sen ilâhdan*

*Beni mahrûm kılma bu dilekden
Katî cevr ü cefâ gördüm felekden*

*Yüzümü ol yiğitden kara kılma
Beni nevmîd ü hem bîçâre kılma*

*Eğer bu parmağım eksik görürse
Neden oldu deyü baña sorarsa*

*Ben anı der isem doğru ayâna
Benim sözime ol kaçan inana*

*Hiçe çıkara ol beni sözümden
Yüzüm kara ola gice özümden*

*Cenâb-ı Hakk-ile kıldı münâcât
Yüzün urdı yire arz itdi hâcât*

*Yüzi yirde tolu gönlinde kaygu
Şol-vakdim gözlerine geldi uyhu*

Çün kim Nigârîn Hak Te'âlâ'ya 'arz-ı hâcet idüp Cenâb-ı Kibriyâdan hemân parmacuğın diledi. Çeşmine hâb gelüp uyudu. Nâgâh vâkı'asında iki cihân fahrı Muhammedü'l-Mustafâ'yı gördi. Yüzi güneş gibi şu'le virir. İki bölük saçı iki tarafında misk [ü] 'anber gibi kokar. Çâr-ı yâri güzîn rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'ın yanlarınca hemân dem kız, ol sultânı göricek sür'atle seğirdüp Hazret-i Habîbullâh'ın mübârek ayağına düşdi, eyitdi:

9b

“Ey Tanrı Resûl'i! Benim hâlim saña ma'lûmdur. Hazretiñden dilerim ki baña şefâ'at idesin. Hak Te'âlâ'dan benim bir parmağım dileyesin. Bu ben za'îfi mahrûm göndermeyesin.” didi. Resûl eyitdi ki:

“Tanrı Te'âlâ saña 'inâyet kıldı. Girü parmağıñı saña bağışladı.” deyüp mübârek elin ol kızın eline sürdi. Ol sâ'at Hak Te'âlâ yine ol kızın parmağın yerine getürdi. Çün kim dileği temâm oldu. Kız uyanugeldi. Eline bakdı, gördü kim girü parmağı kül evvel olmuş. Şâd oldu, Hak te'âlâ'ya şükürler kıldı ve turup Şahoğlu'nuñ katına geldi. Şehzâde Nigâr'ı ferah görüp eyitdi:

“Ey ruhum, senden bir nesne su'âl ideyin. Evvel benim katımdan turup gitdüğünde yüzünde melâlet eseri var idi. Şimdi geldiñ şâd u handânsın. Bunun aslı nedir? Baña deyiver.” didi.

Nigârîn, ağız açup cemî' sergüzeştin Yusuf Şâh'a takrîr eyledi ve parmağın gösterdi. Şehzâde Nigâr'ın sergüzeştin

işidüp hayrân oldu. Pes andan soyunup câme-hâba girdiler. Birbirinden murâd alup murad virdiler.

İrtesi oldu. Beğler gelüp Yusuf Şâh'ı hemân hammâma iletdiler ve yuyup pâk idüp girü getürdiler. Çün bunun üzerine bir yıl geçdi. Nigârîn bir oğlancık doğurdu. Halîfe oğlancık yüzünü göricek yüz deve bağışladı. Nigârîn'in hemân bir mühri var idi, kaşında* babası adı yazılmış idi. Buyurdu, ol develeri getürdiler. Ol yüzünü kızdırup iki kaşı arasına her birinin tamga urdılar. Bunuñ üzerine bir yıl dahi mürûr eyledi.

10a

Ol serv-i hırâmân bir mahtûm dahi vücuda getürdi. Halîfe ol oğlancuğı dahi göricek. Aña dahi yüz dane rahş-ı cihân peymâ bağışladı. Nigâr ol yüzi **gül-evvel** atların dahi alnına mühür urdu. Bunun üzerine bir yıl dahi geçdi. Ol nahl-bâlâ bir oğlancık daha doğurdu. Halîfe anıñ dahi yüzün göricek aña dahi yüz eşter* bağışladı. Aña dahi Nigârîn ol mühürle alınlarına tamga basdı. Pes bunun üzerine birkaç yıl mürur itdi.

Oğlancıklar büyüdi. Her biri ayağa geldi. Bir gice meğer Nigârîn Yusuf Şâh'la oturmuşlardı. Karaveşler karşularında el kavşurup dururlardı. Esnâ-yı kelâmda Nigârîn Yusuf Şâh'a eyitdi:

“Ey benim sultânım! Cenâbıñuzdan bir muradım vardır. Dilerim ki kabûl idesiz. Muradım dahi budur ki, yani atam katına gönderesin. Varup babamı selâmet görem ve karındaşıma buluşam. Hem babama pâk olduğum bildürem. Birkaç gün anda duram, gerü hazretüñe gelem.” didi. Yusuf Şâh eyitdi:

* kaş: Üst.

* eşter: Katır.

“N’ola maslahatdır. Seni göndereyim. Var gönlün muradın bul.” didi. Meğer ol günlerde halife vefat idüp yerine Yusuf Şâh pâdişah olmuş idi. Vezîroğlu dahi gerü vezîr olmuş idi.

Pes Yusuf Şâh, Nigârîn’i atasına göndermek için yarak eyledi ve cümle levâzımını gördi. Üç oğlanuğunu bile gönderdi ve çıktdı. Vâfir câriyeler ve kullar koşdı. Andan vedâ idüp Yusuf Şâh girü Bağdad’a geldi. Bunlar Basra’ya müteveccih oldular. Birkaç gün gitdiler.

10b

Birgün ol Nigârîn’i buldukları kârbânsarâyı olan sahrâyâ geldiler. Ol arada kondılar. Nigârîn ol üç oğlanuğun yanına alup ol sahrâyı teferrüçlendi.* Nâgâh gözi ol kârbânsarâyâ tûş oldu. Bildi kim bu ol kârbânsarâydır kim bu kadar zahmetler çekip anda irişmiş idi ve ol kârbânsarâyda başına devlet konmuş idi ve ol kârbân sarâyı göricek şâd oldu. Gönlüne bu geldi kim varayım girü ol mübârek mescid-i şerîfde iki rek’at hâcet namazı kılayım ve Hak Te’â’dan veledlerim için ‘ömr-i tavîl isteyeyim didi. Pes bu fikri idüp ol oğlancukların yanına alup yalnız ol mescide geldi. Hikmet-i Hüdâ takdirde olacak vardır. Yanınca kimse almadı. Çünkim mescide girdi. Abdesti hâzır idi, namaza turdı. Oğlancuklar çevre yanın alup oturdular.

*Gör imdi dünyânın nedir sebâtı
Ki cevri nice zehr eyler nebâtı*

*Kimin kim yüzine bir lahza güldi
Girü döndi aña biñ cevr kıldı*

* teferrüç: Gezme, gezinti.

*Kime kim sundı bir katre zülâli
Cânına urdı sonra bin melâli*

Amma bu yañadan Vezîroğlu, Nigâr'a âşık olmuş idi. Nitekim Yusuf Şâh'la ol mescid içinde Nigârîn'i görmüşdi. Ol zamandan berü 'aşkını göñlünde nihân itmişdi. Âşikâre itmeğe Yusuf Şâh'dan havf iderdi. Çünkü Yusuf Şâh hatun ile anı bile gönderirdi. Ol araya gelince Vezîroğlu halin arz itmeğe ve Nigârîn'e kendünün âşık olduğunu bildirmeğe fırsat arardı, bulamazdı. Pes gördi kim Nigârîn yalnız ol mescide girdi. Yanınca ol üç ma'sûmlarından gayri kimse yok. Hemân bundan

11a

eyü fırsat olmaz deyüp sürdi, mescide geldi. Ol tuz etmek* hâyini hemân içerü girdi. Nigârîn anı gördi kim hayır nesneye gelmemişdir. Hemân çarın** yüzine çekdi, eyitdi:

“Niye geldin bu dem içinde benim üzerüme?” didi.

Vezîroğlu eyitdi:

“Ey Nigâr! Saña çok zamandır 'âşıkam. 'Aşkın ateşi beni yakup kül eyledi. Bir an sabr itmeğe mecâlim kalmadı. Üş cenâbıñıza merhamet dileyü geldim. Eğer benim dermânım etmezseñ ben helâk oluram. Bunca zamandır ki derûnumda a'şkımı saklarım. Bir ferd benim hâlime vâkıf olmamışdır Hüdâ'dan gayri. Beyit:

*Firâkından yanaram bunca devrân
Hele fırsat demidir eyle dermân*

* etmek: Ekmek.

** çâr: Peçe.

*Yüzüñi görelî derde tutuşdum
Göñül dondı ‘acep gövde tutuşdum*

*Er vakitden berü hiç olmadı fırsat
Hele şimdi yeridir işde halvet*

*Benimle birlik eyle ey dilârâm
Ki cânım şâd ola kıla dil ârâm*

Hemân Vezîroğlu’ndan Nigârîn bu sözleri işidicek.
Gayet kakdı. Eytidi:

“Bire tuz etmek bilmez bedbaht. Sen Yusuf Şâh’ın yanında bu kadar hâs olasın. Yeyüp içüp harcandüğün anıñ oluben, onun bânû-yı a’zamı olam. Sen bu kadar tuz etmeği basup baña böyle yavuz kest itmek düşer mi? Yürü bu sevdâdan ferâgat et. İki cihanda yüzün kara itme. Olmaz nesneye heves kılma.” didi.

Vezîroğlu eyitdi:

“Ey Nigâr! Senin ucuñdan* baña belâ gelürse gelsin. Beni kabûl eyle. Sözüñ dönderme. Elbetde eyliğün eyle. Eğer yavuzluk ile seni görmeyince komazam.” didi.

Kız eyitdi:

“Ben bu kadar zemandır pâklık ile ‘ömür geçürdüm. Yine elbette pâklıkla ölsem gerekdir. Bu seniñ didiğün söz aslâ benim yanımda makbûl olacak değıldir. Yok yere söz

ııb

* ucundan: Sebebiyle, -den dolayı.

gevherin râyigân yire harc itme” didi.

Çün kim Vezîroğlu Nigârîn'den bu sözi işidicek gelüp kavrayup küçük oğlunu tutdı. Bıçak çıkarup boğazladı. Hatun anı göricek teng ü hayrân kaldı. Gözlerinden acı yaşlar geldi. Ağaç yaprağı gibi teni lertzân oldu. Pes ol murdâr bedbaht eyitdi:

“Ey Nigâr! Gel mu'ânnitlik* itme bana râm ol. Meğerki saña ziyânım değer.” didi.

Nigârîn eyitdi:

“Eğer benim her lokmamı kûşem kadar idersen ben saña gönül verir değilim.” didi.

Ol mel'ûn girü gazaba gelüp bir oğlançuğın dahi boğazladı. Döndü girü Nigârîn'e eyitdi.

“Ne dersin râzı olur musun?”.

Nigârîn eyitdi:

“Ben küllî özümden geçdim. Tek hemân Hak Te'âlâ dergâhına yüzi kara varmayayım” didi.

Ol mel'ûn üçüncü oğlançuğu dahi helâk itdi. Andan dönüp eyitdi:

“Ey Nigârîn ne dersin? Baña râm olur musun? Hemân seni oğlancıklar gibi iderim.” didi. Hatun eyitdi:

“Ey mel'ûn-ı bî-dîn! Üç ma'sûmı gözüm önünde şefkat etmeyüp boğazladıñ. Saña râm olmazam. Hiç şimden girü ben saña râm olam mı? Ben özümden geçdim. Serden geçeniñ kimden havfı vardır? Bildiğın elinden koma. Ben sana râm olmazam. Başımдан canımdan geçdim.” didi.

Hemân ol mel'ûn-ı bedbaht gördü kim kendüye fâ'ide olmadı ve Nigârîn kabûl itmedi. Bu kerre Nigâr'a cân kasdın itdi. Taşra çıkdı kim göre kimse var mıdır? Andan

* mu'annit: inatçı.

gele bunun işini dahi temâm ide, başını kese. Kız ol
mel'ûnuñ taşra gitdüğün göricek yüz yere koyup Hak
Te'âlâ'ya münâcâtitdi. Beyit:

*Didi ey kamuya feryâd iden şâh
Bu ben miskine lutfun ile hemrâh*

*Seniñ hikmetlerüni kimse bilmez
Sen öldürmezseñ ger kimse ölmez*

Seniñ emrinden özge nesne yokdur

12a

Kişinin fikirle sağınç çokdur

*Hemîn budur murâdım sen pâdişâhdan
Emîn eyle beni kurtar bu âhdan*

*Eğer bunda var ise baña imkân
Ki bu diviñ elinden kurtaram cân*

*Yine sensin baña feryâd-yasından
Erişen kurtaran beni bu nahsdan**

*Kız anda çün kılur işbu niyâzı
İrişdi Hazret'e geçdi niyâzı*

Hemân dem Nigârîn'in pâk olduğu sebab ile Hak
Te'âlâ du'âsın müstecâb itdi. Meğer mihrâb içinde
otururdu. Hemân mihrâb dıvârı yarı olup Nigârîn'i kaplayup

* nahs: Uğursuz.

içerü aldı ve girü bütün oldu. Pes ol murdar bedbaht içerü girdi kim Nigârîn'î helâk ide. Gördü kim mescid içinde kimse yok. Kel açılmış yerinde yerinde yeller eser. Hemân hayrân kaldı. Dört tarafı aradı, bulamadı. Mel'ûn hem bu kadar ma'sûmun kanına girdi ve hem girü bî-murâd oldu. Muradına ırmeye müyesser olmadı. Pes fikridüp hîleye âğâz eyledi. Mescidden taşra çıktı. Saçın sakalın yolup feryâd eyledi. Irakdan halk anıñ avazın işidüp yanına derildiler. Sordular ki "Niçün feryâd idersin ve böyle saçın sakalın yolarsın?" didiler.

Vezîroğlu eyitdi:

"Gelüñ, görüñ. Nigârîn'i n'eylemişler? Üç ma'sûmun helâk idüp kendü gitmiş. Biz evvel dahi anı bunda bulduk idi. Girü bunda bulduk idi. Yine bunda gayb itdik. İmdi ol adam değil peri imiş. Girü aslına gitdi. Amma hayfâ dirîğâ ki bu şehzâdeleri helâk etmiş." didi.

Yanında hıdmet iden câriyeler şehzâdeleri ol halde göricek gary itdiler. Feryâd u figân avâzın göklere çıkardılar. Bunların feryâdın görüp cümle ulu vü kiçi bile ağladılar ba'de'l-cez'-i ve'l-feza' Vezîroğlu eyitdi:

"Şimden soñra gir ağlamağın fâ'idesi yokdur. Hemân bu şehzâdelerin meyyitin

12b

götürüp Bağdad'a varalım. Yusuf Şâh'ı bu halde âğâh idelim." didi. Pes ol üç ma'sûmuñ meyyitin götürüp Bağdad'a geldiler. Vezîroğlu hemân Yusuf Şâh'ın katına vardı. Evvel düzdiği kizbi aña dahi söyledi. Çün kim Yusuf Şâh, Nigârîn'in gayb olup ve şehzâdeleriñ böyle olduğu haberi işidicek 'aklı başından gitdi. bir zeman bî-hoş yatdı. Pes câriyeler yüzüne gülâb saçdılar, 'aklı geldi. Getürüp tâcını yire urdı. Şehir kavmi şâhıñ bu melâletini tuyıcak

anlar dahi şâhla bile feryâd ü figâna başladılar. Siyahlar giydiler. Beyit:

*Ulu kiçi kamusu kıldı nâle
Göge çıkardılar bangü 'alâle*

*Saçın yolardı beş altı yüz kul
Döneli zâri kılup giydiler çul*

*Yüzün yire urup ağlardı Şâh
Dirîğâ dirdi kılurdu âh*

*Çeriler ulu beyler geldi yasa
Diyem ağladılar gelmez kıyâsa*

*Figân onu göge çıkdı şu deñlü
Kıyâmet günü idi sanki bellü*

Ba'de'l-cez'-i ve'l-feza' halife buyurdu. Üç şehzâdeyi bir bellü yirde defn itdiler ve üzerlerine bir gökcek imâret yaptılar. Ehl-i Kur'ân olan kimselere cüzler ta'yîn itdiler. Her gün üzerlerine Kur'ân-ı azîm tilâvet olunur. Hayırlar ihsânlar olur. İmâretde hod şol kadar ta'âm pişürürlerdi kim cemî' fukarâ doyarlardı. Amma Nigârîn'in gussasıyla hiç Yusuf Şâh'ın gönlü açılmazdı. Yusuf Şâh bu haliyle tahtında karar kıldı.

Bizim kasdımız Nigârîn'e geldi. Ol zaman kim dıvar yarılıp anı içerü almış idi. Ol mel'ûn gitdikden soñra girü dıvar yarıldı. Nigârîn taşra çıkdı. Bakdı gördi, oğlancıkların meyyiti yok. Kanları kalmış. Nigârîn bun hali göricek âh itdi. Vâfir ağlayup gözünden yaş yirine kan akıtdı.

13a

Hak Te'âlâ'ya münâcât itdi. Beyit:

*Yüzin tutdı göge eydür ey Sultân
Yine sen kıl benim derdime dermân*

*Benim sığınacağum çün kapuñdur
Yüzimi urduğum dâ'im tapundur*

*Bulunduñ kamu yerde ben garîbe
Hâlimi arz iderem ben sen tabîbe*

*Yine sen derdime dermân irişgil
Bu kara bahtıma pâyân irişgil*

*Bu nâlişi kılup hûb u zemâne
O mescidden çıkup oldı revâne*

Hemân Nigârîn çün kim mescidden çıkup yola azm eyledi ve ol dem içinde Hak celle ve 'alâ Hazret-i Hızır 'Aleyhisselâm'a ilhâm itdi kim:

“Var o bîçâreyi tiz Mısır'a irgür. Ben aña hidâyet idüp Mısır'a melik itdim. Tiz benim buyruğum yirine getür” didi.

Hızır 'Aleyhisselâm bu ilhâm olıcak hemân tiz irişdi. Nigârîn yolca giderken anı gördi. Karşudan bir bozatlı yeşil donlu giymiş ulvi kamçılı yüzü nurlu elinde kudretten süñisi var. Bir kişi gelüp irişüp Nigârîn'e selâm verdi. Eytidi.

“Ey hatun! Ben Hızır'ım. Hak Te'âlâ beni saña gönderdi ve seni Mısır tahtına sultân itdi. Yum gözün, seni Mısır'a iledeyim.” didi.

Nigârîn gözün yumdı. Girü Hızır Aleyhisselâm “Aç.” didi, açdı. Gördü kim bir mu’azzam şehirdir. İçi topdolu benî âdem Hızır ‘Aleyhisselâm eyitdi:

“İşte Mısır şehri budur. Sen bunda sultân olsañ gerek. Düşmanlarıñdan cümle intikâmını alursun. Bu gice bunda kal. Tañla sabah örütürgüresin* kim bu şehirde şâdlık ile bölük bölük, fevc fevc, gürûh gürûh halk çıkalar. Gelüp seni göreler. İledüp tahta geçirüp sultân kılalar. Zîrâ bunlarıñ şâhları öldi. Bu şehir halkı şöyle tedbîr itdiler kim; tañla çıkup turalar. Yürüyüp yollara bakalar. Her kimi bulurlar

13b

hemân der-‘akab şâh ideler. Mısır tahtını aña ismarlayalar. İmdi sen dahi kendüñi erkek sûretine koy. Benim sohbetim pîşvâ idiñ.” deyüp Hızır ‘Aleyhisselâm gayb oldı. Çünkim gice oldı. Beyt:

*El gicekim bu kars-ı nûrânî
Emr-i Hakk’ile oldı pinhânî*

*Şafakın çün söyündü tennûru
Kalmadı can safâsı ten nûru*

Hemân dem Nigârîn kendüyi erkek sûretine koyup ol gice anda ârâm kıldı. İçi bağı kanın pür câm kılup. Çün kim sabah oldı, Nigârîn yerinden turdı.* Sabah namazın kıldı. Bakup gördü kim şehir halkı cümle bir yire gelmişler. Yeşil kızıl nakkâreler çalup kösler, urup şâzlıklar idüp

* örütürmek: Ayağa kalkmak.

* turdı: Kalktı.

gelürler. Çün kim ol kavim yakın geldiler. Nigârîn er sûretinde başında bir merdâne dülbend yiğit şeklinde otururdu. Ol kavim Nigârîn'i göricek. Gelüp ayağına baş kodılar. Alup şâhîñ rahşına süvâr eylediler. Mısır şehrine getürdiler. Mısır halkı bunun hüsn-i cemâlini görüp hayran kalup her taraftan medh ü senâlar iderlerdi ve üzerine la'l ü cevâhir nisâr iderdi. Âhir getirüp Mısır tahtına sultân itdiler. Ulu kiçi beyler ağalar vezîrler cümle gelüp önünde baş koyup itâ'at gösterdiler. Hunlar dökdüler. Ta'âmlar yendi, şerbetler içildi. Andan söz açıldı. Beyler baş getürüp Nigârîn'in yüzine baktılar, eyitdiler:

“Şahlık mübârek olsun amma biz senin asluñu bilmek isteriz. Kimin nesisin, gelişin neredendir?” didiler ve “Yoluñ kancaru* giderdin?” didiler.

Nigârîn fikr itdi. Bunlara:

“Bir gayri yoldan geldim.” deyüp, ağız açup eyitdi. “Ey beyler! Ben bende, Horasan Şâhı'nın oğluyum. Adıma Melik Cihân Şâh dirlir. Birgün atam ile şikâra çıkdık.

14a

Nice dürlü canavarlar sayd itdik. Nâgâh benim öñüme bir âhû geldi. Âhû amma dahi üzerinde yüz dürlü nakşı var ve boynunda bir tavr-ı zerrîn takılmış. Anı göricek gönüm kapıldı. Diledim kim o gazâlî ele getürem ve girü eyitdim kim bu geyik değıldir ola. Perilerden âhu sûretine girerler didim. Amma anı tutmağa gönüm arzu kıldı. Kemend atdım kemenden bir kerre sıçrayup şöyle kaçdı kim göz irmez oldu. Pes anın ardından sürdüm. Birkaç dağ aşurdum. Gice oldu. Ol dağda yatdım. Gice uyanup kendimi bu şehir ucunda buldum. Ne atam ve ne silâhım var. Uş siz

* kancaru: Nereye.

geldüñüz beni alup getürüp tahta geçirdiñüz.” didi. Ol şehir halkı bu sözi işidicek şâd oldular hemân dem. Beyit:

*Bu sözi işidüben şâd olurlar
Sevinüp kaygudan âzâd oldılar*

*Aña karşı oturup söz açarlar
Sözi incü misâlinde saçarlar*

*Didiler biñ şükür kim seni Allah
Müyesser kıldı sen oldun bize şâh*

*Saçular saçuben ta'zîm iderler
Aña Mısır ilini teslîm iderler*

*'Acebdir bu güzelce oldı çün şâh
Lütuflar itdi aña ulu dergâh*

*Añıldı 'adlullâh adı cihanda
Anıñ zikrin iderler her mekânda*

*Harâmî gelse başını keserdi
Ger uğrı bulsa boynundan asardı*

*Ra'yyetlerini şöyle tutar hoş
O ilde bir karış yer kalmadı boş*

*Ekinler ekdiler bire yüz oldı
Doyup açlar yalıncaklar donandı*

*Eğer zâlim ise kahrı vebâdır
Ol ilede ola bunu Mustafâ'dır*

Hemân Nigârîn bu resme Mısır'a sultân olup 'adl ü dâd etmedidir.

14b

Ezin cânib, bizim kıssamız halîfezâde Yusuf Şâh'a geldi.

Ol zaman kim Nigârîn'i elden aldırdı ve oğlancıkları helâk oldu. Bunların derdiyle dün ü gün âh iderdi. Bunun üzerine bir yıl geçti. Meğer Basra şehrinde kıtlık oldu. Şöyle kim nice kişiler açlıklarından helâk oldular. Niceler dahi mal ü erzâkın ve evin dükkânın bıragup gayri şehirlere dağıldılar. Basra böyle kıtlık olduğun halîfe oğlu işitdi. Diledi kim ol üç şehzâdelerin rûhîçün Basra fukarâsına buğday göndere. Hemân Yusuf Şâh buyurdu.

“Varıñ Nigârîn'iñ alınlarına damga basduğu atları ve develeri ve katırları getirüñ. Cümlesine buğday yüklediñ. Üç yüz baş davar olur, Basra fukarâsına iledüñ” didi.

Pes Şâh'ın emrin yerine etürüp cümlesine buğday yüklediler ve gelüp Yusuf Şâh'a haber itdiler. Yusuf Şâh bir nice kullarına eyitdi. “Varın ol buğdayı Basra'ya iledüñ. Ma'sûmlarım can-içün Basra fukarâsına bahş idüp girü benim katıma gelüñ.” didi. Hemân kullar “Sem'an ve Tâ'aten”* deyüp, ol üç yüz davarı buğday ile yükledüp Basra'ya gönderdi.

Amma bizim hikâyetimiz Nigârîn'in babası Hoca Abdullah'a geldi. Ol vakit kim kızını Kadı'nın sözüyle öldürmeğe oğlun göndermiş idi. Yiğit varup öldürmeyüp

* Sem'an ve Tâ'aten: Baş üstüne, emriniz olur.

sahrâya salıvirüp serçe parmağın kesüp babasına getürmişdi. Hoca Abdullah anı öldü sanup fâriğ olmuşdı. Bunun üzerine bir yıl geçdi amma sonra Hoca itdüğü işe pişman oldu. “Aslını fer’ini sorup izlemeden kızımı bir adam sözüyle helâk itdim.” deyüp vardıkca Hocanın gussası ziyade

15a

oldı. Âhir birgün oğluna râzın açup eyitdi:

“Ey oğul saña bir suâl ideyin. Ol zeman kim ben seni “Kız karındaşını öldür.” deyü gönderdim. Vardın anı gerçek öldürdün mü? Yohsa özün göynüyüp öldürmedin mi? Senden suâl itdiğim budur. Doğrusun söyle hele. Benim kalbim hiç anıñ öldüğüne inanmaz.” deyüp bunu didi. Beyit:

*Hele gönülde hiç ol olmamışdır
Anıñ gökcek yanağı solmamışdır*

*Çalab anı yetürmüşdür kemâle
Hele hiç uğramamışdır zevâle*

*Benim gönlümdeki budur bilürem
Baña de n’olduğun arzu kıluram*

Çün kim Hoca Abdullah oğluna muhkem ikdâm eyledi kim “Elbette sözüñ toğrusun söyle. Yohsa beni anıñ gussası helâk ider.” didi. Yiğit eyitdi:

“Ey ata! Ol zeman kim siz beni hemşîremi öldürmeğe gönderdiñüz. Çün kim varup yüzünü gördüm. Öldürmeğe geldiğim bildirdim. Ol eyitdi:

“Ey karındaş beni n’içün öldürürsün?” didi. Ben eyitdim:

“Şöyle şöyle yaramaz adın işitdik. Babam kakdı beni gönderdi kim ‘Var öldür, andan baña nişân getür didi.’ didim. Ol bu sözü işidicek ağladı ve yemin itdi kim; ‘Ben siz gidelden berü ud ile ve hayâ ile oturdum. Arlığım pâklığım ben ziyâde eyü bilürem. Ol sözi kim benim hakkımda söylemişler, benim andan haberim yokdur. Ben kendümi pâk bilürem.’ didi. Andan bu sözü işidicek özüm göynüdi. Eyitdim; ‘İmdi bir tedbîr ile seni öldürmeyeyim.’ didim. Ol eyitdi; ‘Ey karındaş! Gel beni sahrâyâ ilet. Anda benim bir parmağım kesüp babama ilet. Öldürdüm deyü nişân olsun. Ben dahi Hazret-i Allah’a sığınup başım alup bir taraftan bir tarafa gideyin. Olanca sana du’â ideyin’

15b

didi. Ben dahi eyle itdim. Sahrâyâ çıkarup serçe parmağın kesüp salıverdim. Bilmem kande gitdi. Ben serçe parmağını alup senin katuna getürdüm.” didi.

Çün kim Şeyh Abdullah oğlundan bu cevabı işitdi. Kızına özü göyüdü, âh itdi. Günden güne gussası ziyâde oldu. Kendüye bu işi san’at itdi kim şehrin yöresine çıkardı. Kızından bir haber almak dilerdi. Aña buña sorardı kim “Bizim Nigârîn’i gördünüz mü?” dirdi. Ammâ kim bilsün. Bir bellüce haber alımazdı.

Meğer birgün şehir ucunda dururken ol Yusuf Şâh’ın Basra fukarâsına gönderdüğü üç yüz yük buğday irişdi, önünce yüz deve. Şeyh develere nazar itdi. Gördi kim alınlarında kendü mühriyle Şeyh Abdullah deyü mühürurulmuşdur. Develerin ardınca yüz atlı irdi. Hoca anların ardınca dahi kendü mührin gördi. Atlar ardunca yüz katır gelür. Anları da dahi eyle gördi. Beyit:

*Göriccek anları Şeyh oldu hayrân
‘Acep geldi aña o oldu lerzân*

*Didi kim bu ‘acep hikmet nedendir
Bunuñ gibi nişân ibret nedendir*

*Hele bundan baña bir râzı hikmet
Açılıserdürür bir ilm-i kudret*

Hemân Hoca Abdullah buğdayı öñünce gelen kulların yolın aldı eyitdi:

“Bu tavarlar cümle benimdir. İşde alınlarında benim mührümle mühür olmuşdur. Nice yıldır kim yitirdim, aradım bulmazdım. Üşde helâl rızık olmağın şimdi elüme girdi. Hüdâ girü rızkımı bana virdi.” didi.

Yusuf Şâhıñ kulları Şeyh Abdullah’dan işidicek. Gülüşdiler ve eyitdiler:

“Bre herif! Sen dîvâne olmuşsın. Bu davarlar halîfeniñdir. Yükleri buğdaydır, Basra fukarâsına sadaka göndermişdir.

16a

Halîfenin oğlancıkları rûhiçün buğday alup tavarlara yükledüp bunda gönderdi. Uş şimdi sen benimdir dersin.” derler.

Şeyh bunları cebrile tutdı. “Elbette benimdir.” deyüp alup bunları Basra Kadısı’na getürdi. Davarlar kendünüñ olduğun ve alınlarındaki kendü mührü olduğun deyiverdi. Kullar eyitdiler:

“Bizler buyruk kullarıyuz. Halîfeniñ hizmetkârlarıyuz. Gel bizimle halîfeye varalım. Anınla söyleş. Eğer hakkın ise isbât et. Halîfeden al. Bize ne!” dirler.

Hoca Abdllah bu kavle râzı oldu. Pes ol kullar getürdükleri buğdayı cümle Basra fukarâsına ulaşırdılar. Fakirleri ganî itdiler. Andan girü Bağdad’a yöneldiler. Şeyh dahi bunlar ile bile gıtdi.

Çün kim Bağdad’a irişdiler. Kullar gelüp Yusuf Şâh’a buluşdılar. Buğdayı ilidüp fukarâya taksîm itdiklerin ve Şeyh ile geçen mâcerâların cümle beyân kıldılar. Yusuf Şâh bu mâcerâyı işidicek gayet kakıdı. Buyurdu. Şeyh’i hâzır itdiler. Girü “Tavarlar benimdir.” deyü da’vâ eyledi. Halîfe bunu işidicek dahi beter gazaba geldi. Buyurdu, cümle şehriñ âlimleri hâzır oldular. Şâh bunlara Şeyh ile geçen mâcerâyı şerh eyledi. Âlimler gördiler ki, davarlar şer’an şeyhindir. Zîrâ alınlarında nişânı vardır. Amma Şâh’ın hatırın koyup şeyhe yardım idemediler ve şer’isin koyup Şâh’a da yardım idemediler. Âhir bunlar ağız bir idüp eyitdiler:

“Ey Şâh! Sizin ikiñüzün dahi da’vâsı bir kişi katında fasl olur. Andan gayri kimse bu da’vâyı fasl idemez.” didiler. Şâh eyitdi:

“Ol ne kimsedir ki ol temâm **-kemâ hüve hakkuhû-söyleye**” didi. Beyit: O onun hakkı olduğu gibi..

16b

*Didiler kim Mısır şehrinde vardır
Bir ulu şâh ol ehl-i nazardır*

*İken âkil ve cömerd-i tüvâne
Firâsetlü latîf hulkı yegâne*

*Anıñ adli kılıpdır Mısır'ı âbâd
Olur yüzüne bakan kişi dilşâd*

*Meğer andan ola bu derde dermân
Bu işden artuğa hiç yokdur imkân*

*Bu işe oldılar çün cümle râzı
Ulu kiçi halîfe şeyh ü kadı*

*Ol işe cem' olup ikrâr iderler
Yazarlar bir beti* tomar iderler*

*Halîfe oğlına şerh ü makâlin
Ya şeyhin nice oldu vâsf-ı hâlin*

*Dükeli ol sözi takrîr iderler
Betide kamusun tahrîr iderler*

Çün kim bu resme iksiniñ da'vâların 'ale't-tafsîl da'vâlarınınñnaslın ve fer'in betide cümle yazdılar. Yusuf Şah'ın üzerine mühür urup peykin eline virüp Mısır Şâhı'na gönderdiler. Çün kim peyk yola girdi. Mürûr-i eyyâm güzerân-ı subh-i şâm ile günlerde birgün Mısır'a divan-hâne-yi şâhîye girdi, eyitdi:

“Kasdım ber-tarîk-i resûl halîfeden gelürem.” didi.

Pes kapucı başları peyki içerü taht öñine getürdi. Çün kim peyk sâhib-iş taht u tâc olan şâha nazar itdi. Gördü kim dahi nevcivândır. Yüzine bakılmaz pes yer öpüp Bağdad'dan Yusuf Şâh katından geldüğün beyân idüp

* beti: Yazı.

çıkarup nâmesin dest-i âdâbla sundı. Nigârîn Yusuf Şâh'ın ismini gûş itdikce hafîten bî-râh-ı siyâh itdi. Hemân mektûbu alup vezîre verdi. Vezîr mektûbu açdı, okudı. Ser-ı nâmede ism-i Hüdâ'yı yâd itmiş. Ba'dehû Resûl'e salavât virmiş, andan ol da'vâ hususın yazmış

17a

Nigârîn çün mektûbuñ mefhûmuna muttali' oldı. Bu da'vâ helâli ile pederi arasında vâki' olmuş. Çün kim bu haberleri mektubdan işidicek kâtibe emr eyledi:

“Siz de yazuñ mektûbuñ cevâbını ki, Yusuf Şâh, Şeyh'i ve Vezîroğlını ve Basra Kadısı'n ve şeyhoğlun bile getürdün. Bunda gelsünler. Ben anlaruñ da'vâların fasl ideyim” didi.

Pes Şâh'ın buyurduğu vech üzre bir beti inşâ idüp ol mektûbı getüren peykiñ eline virdiler.

Pes peyk yola girüp taban kaldırup bir gün Bağdad'a irişdi. Yusuf Şâh katına girdi ve ol mektûbu öñinde kodı. Ağız cevâbı böyle didi kim, “Anlar bunda gelmeyince olmaz, didiler. Bâkî cevâbı dahi mektupdadır.” didi.

Pes Yusuf Şâh mektûbı okudı. Mefhûm-i nâme cümle ma'lûm oldı. Şâh, Basra Kadısı'na haber gönderdi ve Şeyh dahi oğluna gelsün deyü haber gönderdi. Çün haber Basra Kadısı'na irişdi. Halîfe'nin emrine itâ'at idüp Şeyhin oğlu ile Bağdad'a geldiler. Andan Yusuf Şâh Mısır'a gitmeğe yarâğ eyledi. Cümle sefer esbâbın hâzır u müheyyâ idüp bir sa'd-i sâ'atde eymen-ı evkâtde Yusuf Şâh ve Şeyh Abdullah ve oğlu Basra Kadısı ve Vezîroğlu yanlarınca Bağdad'dan çıkup azm-i Mısır itdiler. Nice günler gitdiler. Günlerde bir gün Mısır' irişdiler.

Şâh Nigârîn'e haber oldu kim “Uş Bağdad Halîfesi ve Şeyh Abdullah geliyor.” didiler. Pes ol dahi atlandı. Bunlara

istikbâle gelüp birbirlerine irişüp selâmladılar ve dahi görüşdiler. Nigârîn atasın ve helâlin ve karındaşın göricek, şâd oldı. Vezîroğlı ile Kadı ayağına geldüğüne bir ferah kesb itti kim vasfa kâbil değil.

17b

Pes bunları şehre getürdi. Bir makâm-ı dilküşâda kondurdu. Ve dürlü dürlü ni'metler gönderdi ve bunlara hil'atler bağışladı. Ol gün ol gice anda karar kıldılar. Çünkü sabah oldı. Nigârîn gelüp tahtında karar eylediler ve buyurdu. Tahtıñ iki tarafına iki kürsü kodular. Emr itdi, Yusuf Şâh ve Şeyh Abdullah 'izzet ü ikrâm ile getürdiler. Pes Nigârîn Yusuf Şâh'ı göricek ayağ üzerine kalkdı. İzzet itdi ve sağ yanında olan kürsiye teklif itdi. Yusuf Şâh dahi geçüp oturdu. Andan babası Şeyh Abdulah dahi hezâr-ı taz'zîm idüp sol tarafında olan sandalyeye teklîf idüp ol dahi geçüp oturdu. Vezîroğlı'yla Basra Kadısı ayağ üzre turdılar. Nigârîn düşmanlarını karşusunda görüp Allah'a şükürler itdi kim bunlar ayağına geldiler. Pes Nigârîn baş kaldırup babası Şeyh Abdullah'ın yüzüne bakdı. Eytidi:

“Evvel vâkı'añı sen söyle.”.

Pes Hoca Abdullah cümle vâkı'asın şerh itdi.

Andan Yusuf Şâh'a eyitdi:

“Siz de söylen.” didi. pes Halife oğlı dahi ser-âğâz idüp şikâra çıkup bir yazıda bir kârbânsarây içinde bir Nigâr bulup Bağdad'a getürüp nikâh idüp bir oğlu vücuda gelüp, babası ana yüz deve bağışlayup o Nigâr dahi develere mühür urduğunu, sonra iki oğlancık dahi doğup ol oğlancıklara dahi yüz at ve yüz katır bağışlayup, ol nigâr anlara dahi mühür urduğunu ve aña, kız Basra[ya] varup atam yüzün görsem didiğini ve ol kızın başına evvel gelen

ser-güzeşti ve Basra'ya gönderüp Vezîroğlı'nı bile koşduğunu, andan sonra ol kızın ayrık yüzün görmedüğün

18a

Bir bir şerh eyledi. Bu kerre sözü Vezîroğlı'na değdi. Nigârîn anuñ yüzine bakup “Sen de söyle.” didi. vezîroğlı eyitdi.

“Çün kim biz ol kız ile Basra'ya yöneldik. Ol kız bulduğumuz menzile yetdik. Pes ol kız ol makâmı gördi. Oğlancıkların eline yapışup varup ol kârbânsarâya girdi. Ben dahi derpâyınca vardım, gördüm. Üç şehzâdeniñ başı gitmiş. Henüz dahi kanları akar. Kendüsi gayb olmuş. Pes ol aradan ol üç ma'sûm-i bî-cân alup Bağdad'a getürdük.” didi.

Bu kerre Nigârîn gerü Yusuf Şâh yüzine bakdı. “Dahi ahvâl nice oldu” didi.

Yusuf Şâh eyitdi: Oğlancıkları çünki defn itdik ve işitdik kim Basra şehrinde kıtlık vardır. Ol ma'sûmların rûhi-çün ol üç yüz damgalu hayvana buğday yükledüp Basra fukarâsına gönderdim. Kullar Basra'ya vardıkda işbu Şeyh “Davarlar benimdir.” der. Kullarımı Kadı'ya ilidüp Kadı dahi “Senindür.” deyü hükm ider.

Pes kullar eydürler: “Yusuf Şâhındır. Gel anıñ katına varalım. Hakkıñ ise andan al.” derler. Pes Şeyh benim katıma geldi. ‘Ol davarlar benimdir.’ deyü da'vâ eyledi. Bizim aramızı kimse fasl idemedi. Size mektup gönderdik. Siz de ‘Gelsünler. Vezîroğlı'n ve Basra Kadısı'n bile getürsünler.’ deyü buyurmuşsınız. İşde huzuruñuza geldik. Bâki fermân sizindir.” didiler.

Nigârîn eyitdi:

“Hiç biriñüze hükm itmem. Ol davarlar benimdir ve anlara ben damgayu kendü elim ile basdım.” deyüp ol

mühri Yusuf Şâh'ın önünde kodı. Şeyh Abdullah ve Yusuf Şâh hemân mührü görüp hayrân oldular kim ol davarlarda olan ol mührün nişânıdır. Bu kerre eyitdiler:

“Ey şâh-ı ‘âdil!

18b

Ol davarlar seniñ olmağa bir hüccet gerekdir.” didiler. Nigârîn baş getürüp eyitdi:

“Hele ol Vezîroğlı’yla Kadı’yı bağlan.” didi. Anda size sözümün isbâtın ideyin.” didi.

Hemân emrin yerine getürdiler. Kadı’yı, Vezîroğlı’nı kayd-ı bend itdiler. Andan Nigârîn râz-ı nihânın ayân itdi. Sergüzeştin dahi tâ evvelinden başladı. Pâdişâh olup Mısır tahtına mâlik olduğuna değin başına ne deñlü serencâm geldiye, Kadı’dan Vezîroğlı’ndan ne kemlik gördüyse fi’l-cümle tahkik üzre dakika fevt itmeyüp atası Şeyh Abdullah ve helâli Yusuf Şâh’a takrîr-i beyân eyledi. Hemân kim Halîfezâde Nigârîn’i bildi. Derûnî bir âh idüp yıkıldı. Ve atası kızının pâk olduğın bilicek secde-yi şükr idüp çün kim Yusuf Şâh’ın aklı başına geldi. Nigârîn’in ayağına düşüp;

*Didi sen misin ey serv-i semenber
Seni görmeyeli ağlarım zâr*

deyüp hemân Nigârîn atasınıñ elini öpdi ve helâliyle görüşdi. Ve Nigârîn karındaşı gelüp ayağına düşdi. Pes cümle hasret birbirine mülâkât oldular ve Hüdâ’ya şükürler kıldılar. Hemân Nigârîn baş getürüp eyitdi:

“Ey beyler! Bu oturan civan Halifezâde’dir. Benim helâlimdir. Eğer kabul iderseniz benim yerime pâdişâh ola. Eğer yok derseniz tahtınız size mübârek olsun.”. Biz

Bağdad'a gideriz." didi. Beyler bu sözü işidicek bir ağızdan eyitdiler:

"Biz senden incinmedik ve hergiz usanmadık. 'Adl ü dâddan gayri işin görmedik. Girü sen kimi dilerseñ anı şâh et. Senin kabul itdiğin biz dahi kabûl ideriz. Didiler. Pes Nigârî

19a

Nigârîn, Yusuf Şâh'ın elin alup tahta geçürdi ve atasına dahi vezîrlük ve karındaşına bir ulu sancak virdi. Şadlıklar eylediler.

Yusuf Şâh tahta geçüp Mısır'a Şâh olıcak buyurdu, Vezîroğlı'nı ve Kadı'yı berdâr idüp elini ayağını kesdiler.

Vezîroğlı'nun hikâyeti Hemân ol etraklar hikâyesine benzer. Zamân-ı sâbıkda iki kişi var idi. Birbirleri ile gayet ile yâr-ı sâdıklar geçinürler idi. Birgün ikisi dahi bir vîrâne divar üzerinde halkı temâşâ itmeğe çıkdılar. Etrâkıñ birisi divardan bir taş koparup aşığa endahte itdi ve gördi kim taş kopardığı yir mecef. Bir taş dahi koparup anı dahi pertâv itdi. Gördi kim delüğün içinde bir mezûr yonulmuş tuğla ve ol tuğla parmağıyla kaldırdı. Gördü kim bir çömlek içi dopdolu filori. Etrâk hemân sürûrundan duramayup ol bir ertrâke eyitdi:

"Birader. Senin ile bir mikdar mal bulsak, nice taksîm iderdiñ." didi. Herif eyitdi:

"Behey birader! Ol tâli' bizde var mı kim mal bulavuz? Hemân sırtımızda dahi olan esbablarımız dahi almasunlar." didi. Ol bir etrâk yine sözü tekrar ider. Bu kerre herif işgil alup eydür. "Hele ben bulsam nısfın saña virirdim." didi.

Bu Türk dahi eyitdi.

"İşde birader ben şunda bir çölmek ile buldum." didi.

Herifdir eğilüp bakdı. Elhak vâki' imiş. Hemân eyitdi.

“Birader, nice idevüz ki, bizi kimse görmeye ve sırtımıza kimsenin ‘aklı ırmeye!’ didi.

Herif eyitdi:

“Birader gel. Sağ tarafa geç. Baña havâle on bin çıkarayım. Sonra üleşevüz.” didi.

Herifdir geçer gibi olup etrâke

19b

bir peşt-pâ ile urdı kim herif yire düşdi. Hemân çömleği çıkarup içindeki filori cümle aldı. Ol bir herif dahi davranup turgelüp* eyitdi:

“Uluların sözü gerçek imiş. Demişlerdir ki “Eylüğe kemlikdir.” ve diledi kim divara çıka.

Hemân etrâk ol çömleği herifin başına eyle urdu kim, herifin başı yarılıp kanı yüzüne doğru akdı kim çün herif bu hâli görüp eyitdi:

“Bu eylik bilmez göre baña n’eyledi? Ol malı hod ben buldum idi. Seniñ haber-i âgâhın yoğ idi. Dilesem ben anı saña duyurmazdım. Amma ben saña terahhum idüp ‘yâr-i kadîmdir’ deyüverdim. Sen bña böyle mi idersin? Gel imdi bu fikirden ferâgat eyle. Ve illâ seni bu halka ifâ iderin. Seni tutup Kadı’ya iledirler. Malını elinden alurlar. Ne saña olur ve ne baña olur.” didi ve diledi kim divara çıka.

Hemân etrâk eline bir seng-i siyâh alup herifin başına bir taş ile urdu kim herifi dünyaya gelmemişe dönderdi. Çün herif divardan ‘akkâb misâlinde pür-tâb idüp taban kaldırdı. Firar iderken ol arada olan halk bu hali görüp ardına düşdiler. Herifden kaçarak giderken cân havli ile

* turugelüp: Kalkıp

nâgâh bir çıkmaz sokağa gitdi. Ardından yetişüp tutarlar ve Kadı huzuruna iletdiler. Kadı efendi şâhid isteyince birkaç adamlar gelüp şehâdet idince hemân Kadı Efendi buyurdi. Uş bunu varın berdâr idiñ didi. Hemân as'as başı herifi soyarken koynundan altunlar yere saçıldı. Kadı'dır, herife altunuñ aslın sordı. Herif dahi mâ vâkı'a-i hikâye idüp takrîr eyledi.

20a

Kadı hemân sîm-hâne emînine teslîm eyledi ve herifi dahi sulb itdiler. Tama'ı hâmı ucundan* hem kâtil oldu ve hem filori eline girmedi ve hem başdan çıkdı.

Çünkü hemân Nigârîn'in düşmenlerinin böyle hodluk ile helâk olduğın göricek şâd oldu ve fırsat viren Hüdâ'ya şükürler kıldı. Atası ve karındaşı ve helâli yanında yıllar ömür sürdüler.

Yusuf Şâh'ın Nigârîn'den nice evladları dahi vücûda gelüp dünya sarâyında nice zamanlar dahi şâdlığla devran sürdüler.

Âhir fenâ dünya anlara dahi pâyidâr olmayup rihlet itdiler ve bu hikâye-yi pür-ibret bize yâdigâr kodular. İmdi bilgil kim bir kimsenin niyeti doğruluk ile ve pâ[k]lık ile olsa onun her yerde destgîri Hüdâ olur. Eylik elbette zâyî olmaz. Ve kemlik iden dahi elbette insafdan geçicek belâsın bulur. Eğer dünyada bulmazsa ahrette bulur. İmdi eğer 'âkil olan bu hikâyeden ibret ala. Dâima eyliğı ve pâklığı pîşvâ idinüp yaramaz işlerden ictinâb idesin. Tâ kim seniñ de yardımcın Huda-yı bî-zeval olup iki cihanda yüzün ağ ola. Ve işiñsağ ola.

* ucundan: Sebebiyle.

İmdi Hak Te'âlâ celle ve alâ hazret bu hikâyeyi yazana
ve okuyana ve diñleyene ve diñleyüp añlayana rahmet
itsün. Âmîn.

Yâ Mu'în.

Ve bunu yaza[na] Fâtiha okuya.

Kaynakça:

Ahmedov, S. - S. Bahadırova, "Karakalpak Türkleri Destanları ve Özetleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (Aktaran: Ali Abbas Çınar), S. 5, Bahar 1998, s. 159.

Ali Dehri, *Çankırı Masalları-Hürü*, Çankırı Matbaası, 1933, 56 s.

Azerbaycan Folklor Külliyyatı, C. 30, Bakı, 2012, s. 305-343.

Azerbaycan Folkloru Külliyyatı, Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu Yayını, C. XXI, Bakı 2010, s. 58-95.

Çetinler, Nurten, *Kıyas Masalları*, Cem Vakfı-Kıyas Yayınları Dizisi:5, İstanbul, 2007, s. 92-98.

Erkoçak, Mehmet, *Osmaniye Yöresinde Ağıtlar ve Türküler*, Osmaniye, 1998, s. 117-144.

Gönül Beşirova, *Güney Azerbaycan Sahasına Ait Beş Halk Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma*, İzmir, 2006, s. 325-346 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Hekimoğlu, Güzide, *Kadirli'den Derlenmiş Halk Hikâyeleri*, Sivas, 1996 (Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Lisans Tezi)

Hikâyet-i Duhter-i Şeyh Abdullâh Basravî ve Kadı-ı Basra, Millî Kütüphanede (06 Mil Yz A 4948-1).

"Kanşayım", *Karakalpak Folkloru*, Özbekistan İlimler Akademisi Karakalpak Filialı Devkaraev Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsü Yayınları, C. 9, Nökis, 1981.

Kaya, Doğan, "Esmehan" Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 20-21, Sivas, 1998, s. 215-235.

Saçkesen, Ahmet, İzmir'de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma, İzmir, 2003, s. 225-233. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Tehmasib, Memmædhüseyn, Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları- Beş cildde. C. 1, Bakı, 2005, s. 197-230.

Uygur, Ceyhun Vedat Karakalpak Türkleri Edebiyatı (Gramer-Yazılı Edebiyat-Destanlar), Özcan Ofset Matbaacılık, Denizli, 1999, s. 202-203.

Yılmaz, Timur, Âşıklardan Halk Hikâyeleri I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 119-142.